

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים

קירות מדברים ברשת

אגף משפחות,
הנצחה ומורשת -
יחידת המורשת
והמוזיאונים

גיליון מס' 10

ניסן ה'תש"ף אפריל 2020

קוראים יקרים,

בימים אלה של משברים והתמודדויות לאומיות ובין-לאומיות מול איומי הקורונה, כשכולנו מסתגרים בבתינו כחלק ממעטפת המיגון וההגנה בתקופה לא פשוטה וחסרת וודאות זו ונגיף הקורונה משבש את שגרת חיינו ואת שגרת המדינה ומוסדותיה, אל לנו להתבלבל ולו לרגע ולפקפק ביכולותינו להתמודד בהצלחה גם לנוכח איום כבד ועכשווי זה.

זהו גיליון "קירות מדברים" הראשון והחגיגי לשנת 2020, המופץ בצל אתגרי השעה ומציין אירועים מכוננים בתולדות כוח המגן והיישוב היהודי בארץ ישראל: מאה שנה להקמת ארגון ה"הגנה", מאה שנה למאסרו של זאב ז'בוטינסקי בכלא המרכזי בירושלים ובכלא עכו, ושמונים שנה להקמת לח"י.

העוצמה והנחישות שלהן אנו נדרשים כיום שאובות גם מן האירועים המכוננים בהיסטוריה של עם ישראל אשר אנו מציינים השנה:

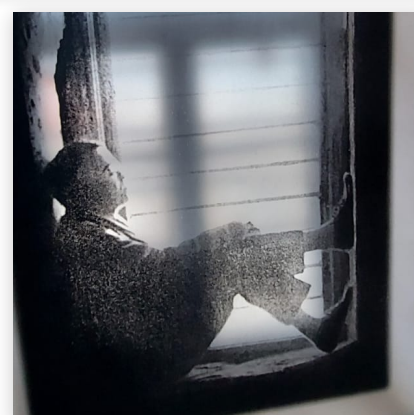
הקמת ארגון ה"הגנה" - ארגון אשר ב-28 שנות קיומו (עד להקמת המדינה) הלך והתגבש, הרחיב את שורותיו וביסס יסודות עמוקים להקמתו של צבא ההגנה לישראל.

מאסרו של זאב ז'בוטינסקי - מנהיג, מצביא האצ"ל ומחדש הצבאיות העברית, אשר כבר אז האמין כי בארץ ישראל צריך לקום כוח יהודי לוחם וגלוי. בחורף 1920 הקים את ההגנה בירושלים ובעקבות מאורעות הדמים בעיר באפריל 1920 נאסר יחד עם 19 חבריו מגיני ירושלים.

הקמת מחתרת לח"י - שהייתה אחד הארגונים המחתרתיים ולוחמיה פעלו ואף הקריבו נפשם למען הקמת בית יהודי בארץ ישראל.

מראשית שנת 2020 ציינה יחידת המורשת והמוזיאונים אירועים אלה במגוון פעילויות שהתקיימו במוזיאונים השונים.

כולי תקווה כי עד מהרה נשוב לשגרה המבורכת ונוכל להמשיך בפעילויות ובאירועים נוספים שתוכננו לשנה זו. מועדים אלו יפורסמו עם החזרה לשגרה, בתקווה במהרה בימינו...

גיליון מס' 10

ניסן ה'תש"ף אפריל 2020

חברי מערכת:

ד"ר עפר בורד

יוסי קיסטר

חני שחר פישמן

רחל סילקו

טל גרינברג גוזלן

עריכה לשונית: רותי ונעם אור

עיצוב גרפי: גרפיקה משהב"ט

**בברכת בריאות טובה לכולנו,
שמרו על עצמכם ועל בני ביתכם.**

חג פסח שמח,

שלכם,

שלומי מעיין,

מנהל יחידת המורשת והמוזיאונים

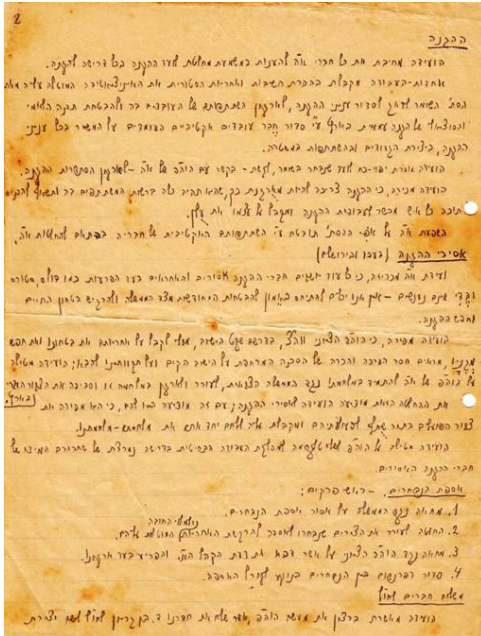

מה בחוברת

- עמ' 2 מאה שנה להקמת ארגון ה"הגנה"
- עמ' 3 מוזיאון בית "השומר"
מאה שנה ל"הגנה" - "השומר" פושט צורה ולובש צורה חדשה
- עמ' 4 מוזיאון בית הגדודים
אליהו גולומב ודב הוז - מהגדוד העברי ל"הגנה"
- עמ' 5 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
אליהו גולומב - מפקד ללא מדים
- עמ' 6-7 מוזיאון הפלמ"ח
הפלמ"ח - הזרוע המבצעית של ה"הגנה"
- עמ' 8 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
תינוקות ה"הגנה"
- עמ' 9-10 זאב זבוטינסקי וההגנה בירושלים במאורעות ניסן תר"ף
- עמ' 11-12 מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים
מאסר מגיני ירושלים ומפקדם זאב זבוטינסקי בבית הכלא המרכזי בירושלים במאורעות תר"ף
- עמ' 13-14 מוזיאון אסירי המחתרות - עכו
מאה שנים למאסרם של זאב זבוטינסקי ו-19 מגיני ירושלים במאורעות תר"ף בכלא עכו
- עמ' 15 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)
זאב זבוטינסקי המשורר
- עמ' 16 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (ז'איר)
בחלוף שמונים שנה - ההכרה הציבורית במחתרת לח"י
- עמ' 17-18 מוזיאון האצ"ל
המאבק המשותף - תנועת המרי העברי
- עמ' 19 מפת המוזיאונים
- עמ' 20 פרטי קשר מוזיאונים

מאה שנה להקמת ארגון ה"הגנה"

מסמך מועידת "אחדות העבודה" הכולל את ההחלטה בדבר הקמת ארגון ה"הגנה". מתוך: הארכיון לתולדות ה"הגנה".

דוד בן גוריון: "עם הקמת מדינת ישראל יצאה ה'הגנה' ממחותרת והייתה לצבא סדיר".

ארגון ה"הגנה" העממי, הפתוח לפני כל איש ואישה החפצים להיות חלק משורותיו היה, הלכה למעשה, לצבא העם.

נקודה נוספת המעידה על היות ארגון ה"הגנה" אבן היסוד של צה"ל היא סמל הארגון: חרב עם ענף זית, שצייר משה (מונדק) פסטרנק, אחד מחברי ה"הגנה" הבכירים, כאשר פיקד על קורס המ"מים (קורס קצינים) של ה"הגנה" בשנת 1942 בגזערה. מאז הוא נבחר כסמל לבוגרים של קורסי המ"מים, ועד היום מקבל כל בוגר קורס קצינים את סיכת המ"מ המעוטרת בחרב וענף זית. בהמשך נבחר לסמל ה"הגנה" ועם פירוקה שובץ כחלק מסמל צה"ל.

ארגון ה"הגנה", על מפקדיו וחבריו הלוחמים באור ובסתר, תרם רבות לחישול כוח המגן העברי בארץ ישראל ובהמשך להקמת צה"ל. רבים ממפקדי ה"הגנה" וחבריה היו ברבות הימים לשדרת הפיקוד המובילה בצה"ל ובהם 11 הרמטכ"לים הראשונים.

ציון מאה שנה להקמת ארגון ה"הגנה" הוא ללא ספק אירוע מכוון בתולדות היישוב היהודי במולדת, בחישול כוח המגן שלו ובקורות מדינת ישראל.

מקור: מרדכי נאור, ה"הגנה" - ארגון המגן של היישוב היהודי בארץ ישראל 1920-1948, במלואת שישים וחמש שנה ל"הגנה". הוצאת משרד החינוך והתרבות, 1985.

הייתה זו המחצית הראשונה של שנת 1920, ימיו הראשונים של שלטון המנדט הבריטי בארץ ישראל לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה. בארץ שררה אווירה מתוחה - חשש מגל תקיפות ואיומים כלפי האוכלוסייה היהודית. החשש היה מוצדק ובי"א באדר תר"ף - 1 במרס 1920, תקפו ערבים את חצר תל חי שבשטח המנדט הצרפתי. במהלך הקרב נפלו יוסף טרומפלדור ועוד חמישה מחבריו. לא חלף זמן רב וב-4 באפריל החלו מהומות בירושלים שנמשכו שלושה ימים, ובמהלכן תקף המון ערבי יהודים בעיר העתיקה. חמישה יהודים נרצחו ולמעלה ממאתיים נפצעו.

החשש מפני תקיפות הביא עוד בחודש ינואר של אותה השנה לניסיון להקים "ועד מתחיל" ביטחוני שבו ישתתפו נציגים מארגון "השומר", מהגדודים העבריים וממפלגות הפועלים הגדולות. בה בעת נערך ניסיון דומה מטעם "ועד הצירים", נציגות התנועה הציונית בארץ, להקים ארגון ביטחוני שבראשו יעמוד זאב ז'בוטינסקי. שני הניסיונות נתקלו בהתנגדויות מצד האנשים בשטח - ראשי המושבות שדבקו בהגנה עצמית ולא רצו להיכלל תחת ארגון ארצי. אולם אירועי תל חי וירושלים הביאו להבשלת ההכרה כי יש צורך בהקמת ארגון הגנה ארצי.

ביוני 1920 התכנסה המועצה המורחבת של ארגון "השומר" והוחלט על פירוק הארגון והעברת הטיפול בנושאי הגנה וביטחון למפלגת הפועלים "אחדות העבודה". ועדת "אחדות העבודה" התכנסה בחוות כנרת, וביום "כ"ט בסיוון תר"ף - 15 ביוני 1920 נתקבלה ההחלטה על הקמת "ארגון הסתדרות הגנה".

"אחדות העבודה מקבלת בהכרת חשיבות לאחריות היסטורית את האינציאטיבה (היוזמה) המוטלת עליה מטעם הסתדרות 'השומר' לדאוג לסידורי ענייני ההגנה, לארגון השתתפותם של העובדים במפעל ההגנה ולהבטחת תוכנה הלאומי והסוציאלי של הגנה עממית על ידי סידור חבר עובדים מסורים, שעומדים על המשמר בכל ענייני ההגנה, ביצירת הגדודים ובהשתתפות המשטרה" (שבועון "אחדות העבודה", 25.6.1920).

עם הקמת הסתדרות העובדים הכללית בחיפה, ערב חנוכה תרפ"א - 4 בדצמבר 1920, הוחלט על העברת ארגון ה"הגנה" תחת חסותה, מאחר שרצון מקימיו היה ליצור ארגון שאינו מזוהה עם מפלגה כלשהי, אלא עם מוסדותיו הנבחרים של היישוב.

בכל שנות קיומה תפקדה ה"הגנה" כארגון מחתרתי ששלטונות המנדט אינם מכירים בו באופן רשמי. אך יש לציין כי בתקופות שונות צו השעה הורה אחרת, וה"הגנה" הייתה צריכה לפעול בשיתוף פעולה עם הבריטים (למשל: הקמת "פלגות הלילה" תחת פיקודו של אורד צ'רלס ינגייט, והקמת הפלמ"ח, הכוח המגויס של ה"הגנה" בימי מלחמת העולם השנייה).

ארגון ה"הגנה" שימש ככוח הלוחם העיקרי בארץ ישראל במהלך תקופת המנדט ועד להקמת מדינת ישראל וצה"ל. אולם זרועותיו התפרשו ופעלו בתחומים נוספים, כמו עלייה והתיישבות.

עם פרוץ מלחמת העצמאות הפכה ה"הגנה" ל"צבא שבדרך" כאשר מנתה לא רק כוחות לוחמים, אלא הפעילה גרעין אווירי יומי ומערכים תומכים של קשר, חימוש ורכש. כשבועיים לאחר קום המדינה ניתנה הפקודה להקמתו של צבא הגנה לישראל, וביום כ"ב באייר תש"ח - 31 במאי 1948 פורסמה פקודת יום מטעם ראש הממשלה ושר הביטחון

הוועד האחרון של "השומר", יחד עם אליהו גולומב, נקבע להיות הוועד הראשון של ה"הגנה". "שאיפתה של אחדות העבודה לספח לעצמה את 'השומר' הייתה כדי להיבנות מהקסם העוטר את שמו" (ספר תולדות ההגנה, חלק שני כרך א', עמ' 666). אולם אנשי "השומר" הוותיקים ראו באליהו גולומב כמי שמעז להתנגד בגלוי לדרכי האגודה, כלוחם נגד "השומר" עצמו. החברים הצעירים ב"השומר" התגייסו ל"הגנה" והובילו אותה.

לאחר מאורעות ניסן תרפ"א (מאי 1921) היו המוסדות הציוניים והיישוביים שאננים ולא הקדישו את המשאבים הנחוצים ל"הגנה" שזה עתה נוסדה, ולא שמו דגש לנושא הנשק, וכתוצאה מזאת החליט ישראל שוחט להקים את מחתרת "הקיבוץ" (הקיבוץ החשאי).

חלק מאנשי "השומר" התגייסו לאחר פירוקו למשטרה הבריטית ולזנדרמריה וחלק אחר חברו אל ישראל שוחט והצטרפו ל"גדוד העבודה".

"השומר" היווה אפוא את המסד ל"הגנה". בשלוש עשרה שנות קיומו (כולל תקופת "בר גיורא") הוא תרם רבות לרוח ההגנה ביישוב הציוני בארץ ישראל ולהתגוננות היישוב היהודי הקטן.

כתבו: דניאלה אשכנזי ואחיה פישר

ועד ה"הגנה" הארצי, (מימין): אליהו גולומב, שמואל הפטר ודב הוז. באדיבות הארכיון לתולדות ה"הגנה" - ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון.

המעבר בין ימי השמירה בתקופת השלטון העות'מאני לימי המנדט הבריטי חייב התאמה אידאולוגית וארגונית חדשה. לאחר שחרור הגדודים העבריים בתום מלחמת העולם הראשונה, רצו מנהיגי הגדודים העבריים זאב ז'בוטינסקי ויוסף טרומפלדור להמשיך ולגייס אנשים לגדודים ולקבוע את הגדוד כחיל מצב בארץ ישראל, שיעזור בהגנה על היישובים. התוכנית נתקלה בהתנגדות השלטונות הבריטיים ונגזזה. תוכנית דומה של הקמת שני גדודים, אחד עברי ואחד ערבי נגזזה גם היא בידי השלטונות הבריטיים. במקום תוכנית זו הוחלט על הקמת "משטרה מיוחדת" (special police) שתהיה מורכבת משליש יהודים, שליש ערבים ושליש צ'רקסים כשהפיקוד בידי האנגלים. התוכנית יצאה לפועל והוקמה "משטרה מיוחדת", אך היהודים לא החזיקו בה מעמד ולאט לאט נדחקו החוצה ממנה (חלק מאנשי "השומר" כמו צבי ניסנוב ונחום הורביץ היו חלק ממשטרה זו). לבסוף החליט השלטון הבריטי לפרק את "המשטרה המיוחדת" ולהקים במקומה את "חיל הסיפ"ר, שמלכתחילה כמעט שלא היו בו יהודים. היחס הבריטי המזלזל לשמירה העברית חיזק מחדש את הצורך בכוח מגן עברי בלתי תלוי בשלטונות. "השומר" החל בגיוס של הטובים באנשי הגדוד ובתכנון של הרחבת שורותיו כדי שיוכל לתפקד כארגון הגנה ארצי. התוכניות נתקלו בהתנגדות.

עיקרו של הוויכוח בין ישראל שוחט מנהיג "השומר" הוותיק ובין אליהו גולומב, הצעיר "הגימנזיסט" חסיד התפיסה החדשה בנוגע לצורת ההגנה, שצורך ל"השומר" בסוף ימיו, נסוב על שתי נקודות עיקריות:

1. מה תהיה צורתו הארגונית של ארגון ההגנה החדש? האם יתקיים כארגון סלקטיבי הדומה לארגון "השומר" כפי שרצה שוחט, או לחלופין יתקיים כארגון המוני-עממי כפי שרצה גולומב?
2. מי הריבון על המסגרת ההגנתית החדשה שתקום?

בא' בסיוון תר"ף (18.5.1920) לאחר מאורעות הדמים בתל חי ובירושלים, נתכנסה אספה לפירוק אגודת "השומר" והקמת ארגון הגנה ארצי אשר בהנהגתו השתתפו אנשי "השומר". הם רצו להיות גרעין מקצועי פעיל בגוף חדש שיהיה כפוף למרותו של ציבור הפועלים המאורגן ויהווה בעתיד בסיס לארגון צבאי ממלכתי.

חבריו אמרו: "השומר רק פושט צורה ולובש צורה חדשה" (ספר השומר, ג' גרא, עמ' 136).

משטרת הרוכבים בגליל התחתון ובטבריה, מימין לשמאל: דב גפן, צבי וולף, מתתיהו שטיין ופרומקין. צלם: לא ידוע. מתוך: ארכיון מוזיאון "בית השומר".

מסמל לסמל - "השומר", ה"הגנה", הפלמ"ח וצה"ל - צילום: משה כהן

מוזיאון בית הגדודים

אליהו גולומב ודב הוז - מהגדוד העברי ל"הגנה"

בתום המלחמה המשיך להתקיים גדוד עברי בצבא הבריטי, "הגדוד הראשון ליהודה", אך הוא פורק משום שסייע להגנת תל אביב במאורעות תרפ"א.

בעקבות מאורעות אלו ואחרים, ולנוכח יחסו של הממשל הבריטי ליישוב היהודי לאחר המלחמה, הגיעו גולומב והוז למסקנה שעם כל חשיבותו של הגדוד העברי כממלא תפקיד בשדה התחייה הלאומית, יש צורך בגוף שיגן על היישוב היהודי, שלא במסגרת הצבא הבריטי.

דב הוז - חייל בגדוד העברי
מאוסף מוזיאון "בית הגדודים"

אליהו גולומב - חייל בגדוד העברי
מאוסף מוזיאון "בית הגדודים"

במאי 1921 כתב אליהו גולומב לזאב ז'בוטינסקי מכתב, שבו הביע את דעתו בנושא: "...אני בטוח כי אתה תחדש בתוקף את פעולתך בנוגע לגדודים, אולם דבר אחד רציתי להעיר לך ולבקש ממך. יחד עם העבודה למען סידור הגדודים, אל תשכח כי זה יגזול זמן רב ואנו זקוקים לחיזוק אמצעי הגנתנו מיד. שנית, גם כשיהיו לנו גדודים אין זה פותר עוד את **שאלת ההגנה** [ההדגשה שלנו]... תשתדל נא שלא יחמיצו את הדברים, שיינתנו מיד האמצעים, כי מי יודע מה יהיה ביום היחתם המנדט..."

זהו, בין השאר, הרקע להולדת רעיון ארגון ה"הגנה".

בשנה זו אנו מציינים 100 שנים להקמת ה"הגנה", שמקימה, אליהו גולומב ודב הוז, היו יוצאי הגדודים העבריים.

גולומב והוז הכירו בשנת 1909 בעת לימודיהם במחזור הראשון של גימנסיה "הרצליה", ועם סיום לימודיהם יצאו לעבוד בקבוצת דגניה. בתחילת מלחמת העולם הראשונה נפרדו דרכיהם לזמן קצר: גולומב הצליח להתחמק מגיוס לצבא הטורקי, ואילו הוז התגייס, סיים קורס קצינים באיסטנבול ולאחר שירות קצר בצבא הטורקי יצא לחופשה ולא שב לשירות. הוא חבר לגולומב ולחבריו ב"קבוצה היפואית" שהחלה לפעול להגנה עצמית ולרכישת נשק.

לאחר פרסום הצהרת בלפור (נובמבר 1917) ולנוכח הידיעות על הקמת גדוד עברי פרי רעיונו של זאב ז'בוטינסקי בראשית שנת 1918, הבינו גולומב, הוז וצעירים נוספים מארץ ישראל כי עליהם להתרכז ביצירת צבא עברי. הם החלו לפעול להקמת גדוד ארץ-ישראלי שיצטרף לגדודים העבריים בצבא הבריטי לטובת השתתפות במערכה הבריטית לשחרור ארץ ישראל.

המאבק להקמת הגדוד התרחש בשעה שחלקה הצפוני של ארץ ישראל היה עדיין נתון בידי השלטון הטורקי וועדת ההתנדבות שהוקמה הביעה רצון ליטול חלק בשחרורו. בוועדה השתתפו הסופר משה סמילנסקי, חברי אגודת "השומר" רחל ינאית ונח סונין, וחברי ה"קבוצה היפואית" דוד סברדלוב, אליהו גולומב ודב הוז.

הגיוס לגדוד ה-40 של קלעי המלך, הגדוד הארץ-ישראלי, הקיף את תושבי הערים והמושבות והיה כרוך בוויכוח פנים-יישובי בין "מחייבים" ל"שוללים". גולומב והוז התגייסו בעצמם ויצאו עם הגדוד לאימונים במצרים.

גולומב כתב מן הגדוד לחבריו, ומן המכתבים עולות חוויות השירות, הקשיים בחיי הצבא, והלבטים שלו ושל דב הוז בדבר מקומו של הגדוד העברי במשימות הלאומיות בהווה ובעתיד.

הגדוד, שעסק בעיקר באימונים ובתפקידי שמירה, לא הספיק להשתתף בלחימה בטורקים ופורק בספטמבר 1919. את התסכול על כך ביטא אליהו גולומב במכתב לידידתו רבקה שרתוק: "כה מפתיעה וכה מרעישת היא האפשרות להחליף איתך דברים עד שאיני יודע מה לכתוב, במה להתחיל ובמה לגמור. ואני חשבתי שאם אזכה פעם לראותך או אפילו לשמוע... יהיה הדבר בתנאים אחרים לגמרי, אחרי מלחמה ושפיכת דם בעד כיבוש הארץ ושחרורכם. והנה נעשה הכול בלעדינו. הארץ נשתחררה עוד לפני שהספקנו להריח ריחו של אבק השרפה... צער ורוגז מהולים בשמחתנו." (כ"ח בתשרי תרע"ט)

מקורות:

גולומב אליהו, חביון עוז, כרך א, תל אביב 1950
עילם יגאל, הגדודים העבריים במלחמת העולם הראשונה, תל אביב 1984

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

אליהו גולומב - מפקד ללא מדים

אליהו גולומב.
צלם: לא ידוע. מתוך אוסף מוזיאון ה"הגנה".

השנה אנו מציינים 100 שנים להקמת ארגון ה"הגנה", וכאשר מדברים על ארגון ה"הגנה" אי אפשר שלא לדבר על אליהו גולומב, שכונה בפי חבריו: "המצביא הבלתי מוכתר של ארגון ה'הגנה'". שאול אביגור, מפעילי ה"הגנה" הבכירים, מתאר אותו כך: "מנהיג, מצביא, מדייקים ואומרים מצביא ישראלי. בשבילי ובשביל חבורה גדולה של חברים היה הוא האח הבכור. אחד מהחבורה והבכור שבחבורה."

גולומב נולד בשנת 1893 בוולקוביסק שבקיסרות הרוסית, ועלה ארצה בשנת 1909, בהיותו נער בן 16.

עם הגעתו ארצה החל ללמוד בגימנסיה "הרצליה", בתל-אביב, התיכון העברי הראשון בארץ ישראל. בגימנסיה פגש את משה שרתוק (שרת) ודב הוז, חברים ושותפים לדרך ולרעיון, ולימים יהפכו החברים לגיסים.

את הלהט להקמת כוח יהודי הביא איתו גולומב עוד מן הגולה, אולם עונש המכות שקיבל מהמושל הטורקי חסן בק על התנגדותו לעבוד בשבת היווה את הזרז להבנת הנחיצות להקמת ארגון זה.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה התפרסמה בארץ "העגלה של אליהו" שהייתה רתומה לבהמה יחידה, ועליה העמיסו גולומב וחבריו כלי נשק שאספו ממתנות הטורקים, והוא סיכן את נפשו כשהעביר אותם למושבות.

בעקבות נפילת תל חי ופרוץ גל מאורעות תר"ף-תרפ"א (1920-1921), התכנסו ביוני 1920 אליהו וחבריו אנשי "אחדות העבודה" בחצר כנרת, ויזמו הקמה של כוח מגן כלל ארצי להגנה על חייהם של אנשי היישוב העברי, הוא ארגון ה"הגנה".

ארגון ה"הגנה" וצבירת הכוח היהודי הפכו למפעל חייו של אליהו גולומב. הוא נטל חלק דומיננטי בכל מפעלי ה"הגנה": ברכש, בהקמת ישובים, בהבאת מעפילים, בייסוד הפיו"ש, החי"ש והפלמ"ח, בגיוס לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ובפרשת צנחני היישוב. הוא עצמו רצה לצנוח עמו, אך מפאת גילו ומצבו הבריאותי הניאו אותו החברים מהדבר.

הנחת היסוד של גולומב הייתה כי בלי כוח יהודי חמוש, חזק, מאורגן, מאוחד וכפוף למרות הלאומית - לא ייתכן קיומנו ולא תיתכן הגשמת חזונו. האידאולוגיה הרעיונית הייתה אקטיביסטית (ארץ ישראלית-פועלית) בתוך ומתוך מסגרת של חברים המושתתת על רעות, חיי רוח, אמון וכבוד הדדי.

ערך החברות והרעות היה מרכזי בתפיסת עולמו של גולומב. הוא נסע לבקר את אנשי ארגונו בכל קצות הארץ ואמר כי "על המפקד להיות חבר אשר לו ידיעה רבה, ומתוך כך באה סמכותו. אם יהווה דוגמה לחבריו באורח חייו ובהתנהגותו, יתנו בו אמון."

גולומב היה לסמכות ראשית בכל ענייני ההגנה והביטחון של היישוב היהודי בארץ ישראל באותה התקופה.

ביתו הפך למפקדה הסודית של הארגון. בשעות היום והלילה המה הבית מבקרים שהגיעו לדיונים והתייעצויות בנושאי ביטחון והגנה, לדווח על התפתחויות ולתכנן תוכניות.

"אמרו על אליהו שהיה 'מנהיג', 'שר-צבא' - אבל הוא היה חייל עברי, חייל ראשון, חייל במובן הנעלה והעמוק של המילה" (שאול אביגור).

כתבה: ורד גנץ

מוזיאון הפלמ"ח

הפלמ"ח - הזרוע המבצעית של ה"הגנה"

הפלמ"ח הפך לזרוע המבצעית העיקרית של ה"הגנה", והיה אחראי מבחינה מבצעית וכספית גם לפעולות שבוצעו בידי יחידות אחרות של ה"הגנה". בשנת 1945 מונה יגאל אלון למפקד הפלמ"ח, תחת פיקוד המטה הכללי של ה"הגנה". בהנחיית ההנהגה הלאומית הוקמה באוקטובר 1945 "תנועת המרי העברי". במסגרתה נטלו לוחמי הפלמ"ח חלק, בין השאר, במבצעי אש אנטי-בריטיים: שחרור המעפילים ממחנה עתלית, פיצוץ מסילות הברזל ב"ליל הרכבות", פיצוץ סירות משמר בנמל יפו, התקפות על תחנות משטרת החופים בגבעת אולגה ובסידיני עלי, פיצוץ תחנת הרדאר על הר הכרמל, התקפות על תחנות המשטרה הניידת הבריטית, הריסת 11 גשרים בגבולות הארץ ("ליל הגשרים") ועוד. פעולות אלה היו צמודות למאבק בנושא ההעפלה וההתיישבות ולמאבק המדיני. בתגובה, נעצרו ב"שבת השחורה" (29 ביוני 1946), רבים מחברי הפלמ"ח במבצע בריטי רחב היקף נגד היישוב ומנהיגיו.

הפלמ"ח (פלוגות המחץ) - החטיבה המגויסת של ארגון ה"הגנה", היה עד הקמת המדינה כוח המגן הצבאי של היישוב היהודי המאורגן והתנועה הציונית ("צבא המדינה היהודית שבדרך"). באביב-קיץ 1941 הוקמו במסגרת ארגון ה"הגנה" שש פלוגות מחץ ניידות (פלמ"ח) כעתודה קרבית ארצית ומרחבית שתהיה נכונה לפעולה מיידית. למפקד הפלמ"ח נתמנה יצחק שדה. המתנדבים לפלמ"ח עסקו בתחילה באימונים צבאיים בסיסיים.

באביב-קיץ 1942, בעת מלחמת העולם השנייה, ולנוכח סכנת הפלישה של צבא גרמניה הנאצית מכיוון המדבר המערבי ומצרים, נעזר הפלמ"ח בצבא הבריטי שאימן את חבריו ללחימת גרילה בעורף הצבא הגרמני, אם יפלוש, ובהגנה על מרכז הארץ. עוד קודם לכן סייעו אנשי הפלמ"ח לבריטים בכיבוש סוריה ולבנון מידי צרפת של וישי; סירה עם 23 לוחמים יצאה לתקוף את בתי הזיקוק בטריפולי שבלבנון, ולא חזרה. האימונים שנערכו ביערות משמר העמק, בן שמן, חניתה ועוד, כללו חבלה, סיירות, צלפות, קרב פנים-אל-פנים, אימוני שדה וקורסים למפקדי כיתות (מ"כים). במסגרת זו גם הוקמו "המחלקה הגרמנית", "המחלקה הערבית" (המסתערבים) ו"המחלקה הבלקנית" לפעולה בשטחי הכיבוש הגרמני ולסיוע בהצללת יהודים. חלק מלוחמי המחלקה הבלקנית אף צנחו באירופה.

ההתארגנות והמאבק בשלטון הבריטי על העלייה וההתיישבות

כאשר חלפה סכנת הפלישה דעך שיתוף הפעולה עם הבריטים והפלמ"ח מצא את עצמו במסגרת מגויסת ללא תקציב. הפתרון שנמצא היה לשכן את יחידות הפלמ"ח בקיבוצים השונים, שם עבדו אנשי הפלמ"ח חצי חודש למחייתם ובחצי השני התאמנו. לקראת סוף מלחמת העולם השנייה נוספו לפלמ"ח "הכשרות" של תנועות הנוער החלוציות. יגאל אלון התמנה לסגן מפקד הפלמ"ח.

הפלמ"ח נעשה לכוח צבאי מאורגן עם מפקדי מחלקות (מ"מים) ומפקדי פלוגות (מ"פיים), עם תורת לחימה ומעט נשק חבוי במחסני סתר ("סליקים"). בפלמ"ח גובשה התפיסה הצבאית ההתקפית-תחבולתית, פעילות בלילה ולוחמה זעירה במחתרת. מתנדבים ותיקים החלו להשתחרר וצורפו למילואים ("הרזרבה") של הפלמ"ח.

בשנים 1945-1947 ניהל הפלמ"ח מאבק אקטיבי נגד הבריטים בכמה חזיתות: ארגון עלייה בלתי-לגלית ביבשה - מארצות ערב השכנות, ובאירופה - ליווי ופיקוד על מרבית אוניות המעפילים עם ניצולי השואה, כשישים אוניות ועשרות אלפי מעפילים מכל רחבי אירופה - והורדתם בחופי הארץ למרות ההסגר הבריטי; הגנה וסיוע בהקמת יישובים חדשים למרות ההתנגדות הבריטים; השתתפות בהפגנות המונים; התקפות על מתקנים ועדים של השלטון הבריטי.

יגאל אלון, מתוך: אוצר תמונות הפלמ"ח

ההשתלבות בצה"ל

בנובמבר 1948 פורק מטה הפלמ"ח ויחידותיו נטמעו בצבא ההגנה לישראל. הפלי"ם (הפלוגה הימית) היוותה את הבסיס לחיל הים, מחלקת הטייסים עברה לחיל האוויר וה"מסתערבים" - לחיל מודיעין. בצבא הקבע המקצועי נותרו עשרות רבות של מפקדי הפלמ"ח שהשתלבו עד מהרה בשלד הפיקוד העליון של צה"ל - ביניהם 6 רמטכ"לים; 40 מפקדי חילות, אלופי פיקודים ואלופי המטכ"ל; 80 תת-אלופים ואלופי משנה - וכן במערכת הביטחון. צה"ל אימץ יסודות רבים ממורשת הפלמ"ח, לרבות מתורת הלחימה שלו ברמה הטקטית והמבצעית, ומתורת ההדרכה הצבאית שהתפתחה בפלמ"ח. "לפקודה תמיד אנחנו" הייתה סיסמת הפלמ"ח שליוותה את חבריו לאורך כל הדרך. לדור הפלמ"ח הייתה גם תרומה נכבדה בכל תחומי החיים של המדינה: בהתיישבות, בכלכלה, בחברה, בפוליטיקה, באקדמיה, בשליחות ציבורית, בספרות, באומנות ובפולקלור.

מבצע חורב - בנות מטה החטיבה. מתוך: אוצר תמונות הפלמ"ח

הפלמ"ח, חוטר צעיר מגזע ה"הגנה". בתמונה: יצחק שדה, גיורא (ג'ורה) שגן, זלמן מרט, מאיר דוידזון. מתוך: אוצר תמונות הפלמ"ח

כתבה: יפעת פריד

באותה העת החלו ה"הגנה" והפלמ"ח, בהנחיית ההנהגה המדינית, גם להתכונן לסכנות הצפויות מצד ערביי הארץ והמדינות השכנות, אם יפנו האנגלים את ארץ ישראל. ואכן, בעקבות החלטת האו"ם ב-29 בנובמבר 1947 בדבר הקמת מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל, הגיבו הערבים באלימות גוברת, בפגיעה בתחבורה היהודית ובמצור על ירושלים ויישובים אחרים. בתקופה זו היה הפלמ"ח הכוח הצבאי המגויס הראשון שהיה ערוך ומוכן לפגוש את האויב ולהגן על היישוב היהודי (כ-600,000 נפש). הוא מנה אז 2,220 לוחמים סדירים ו-900 אנשי מילואים ("הרזרבה"). ארבעת גדודיו נכנסו לפעולה יחד עם ארבעה גדודים חדשים שהוקמו עם פרוץ הקרבות. הייתה זו תחילתה של מלחמת העצמאות. יחידות הפלמ"ח מילאו אז תפקיד מכריע ואפשרו ל"הגנה" ולמוסדות היישוב להתכונן ולהיערך לקראת פלישת צבאות ערב. בראשית המלחמה, דצמבר 1947-מרץ 1948, היו גדודי הפלמ"ח פרושים במרומי הגליל ובעמקים הצפוניים, במרחב ירושלים ובמרחבי הנגב. הפעילות התמקדה בעיקר בהבטחת הקשר והעזרה ליישובים בודדים ומרוחקים (יחיעם, טירת צבי, רמות נפתלי, צפת, יישובי הנגב), הגנה על שיירות האספקה לנגב, לירושלים הנצורה והמופגזת, ולגוש עציון, וכן פעולות יזומות נגד ההתקפות של הכנופיות הערביות. בשלב השני, עד 15 במאי 1948 (הכרזת העצמאות), עברו הכוחות היהודים למתקפה משולבת במספר גזרות במטרה לפתוח את הדרך לירושלים, להשתלט על ערים עם אוכלוסייה מעורבת, צומתי תחבורה, תחנות משטרה ומחנות צבא, שהתפנו עם יציאת הבריטים מארץ ישראל. המבצעים הבולטים שבהם פעלו יחידות הפלמ"ח היו, בין השאר, המערכה על משמר העמק, פריצת הדרך לירושלים והרחבת גבולותיה, כיבוש טבריה, כיבוש חיפה, כיתור יפו, שחרור הגליל העליון, כיבוש צפת ובית שאן, כניעת יפו ושחרור הגליל המערבי. בתקופה זו התארגנו גדודי הפלמ"ח במסגרת של שלוש חטיבות: "הנגב", "פתח" ו"הראל".

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

תינוקות ה"הגנה"

ובחזרה לנחשון וגוון. ב-16 באוגוסט 1946, יזמה לשכת המודיעין הממשלתית הבריטית ביקור של משלחת עיתונאים במחנה המעצר בעתלית. הביקור נערך בדיקו בעיצומו של טקס ברית המילה לשני היילודים. בהתאם למנהג הוכרו אז שמותיהם: "נחשון" ו"גוון". שבוע לאחר מכן, ב-23 באוגוסט, פרסם נתן אלטרמן ב"בטור השביעי" שיר שנקרא "דו-שיח בין נחשון וגוון". בשיר זה תיאר אלטרמן דיאלוג מרגש הממחיש את התלאות שנאלצים לעבור תינוקות בני יומם, לצד האופטימיות והתקווה לילדות נורמלית בארץ ישראל. דוגמה לכך ניתן לראות באחד מבתי השיר: "יודע אני, הה, חבר פרטיזן, שגם זה יעבור. ודרכים תיפתחנה, וילדים שבכו מפצצות העשן עוד יבכו משני חלב שתצמחנה."

במלאת מאה שנה להקמת ארגון ה"הגנה" נביא בפניכם את סיפורה של אוניית המעפילים "הגנה", שנקראה על שם הארגון, ולימים הייתה לאחת מאוניות חיל הים הראשונות, אח"י הגנה ק-20.

אונייה זו החלה את דרכה כקורבטה* בצי הקנדי בימי מלחמת העולם השנייה. לאחר המלחמה הועמדה למכירה, נרכשה בידי המוסד לעלייה ב' באמצעות חברת קש אמריקנית, קיבלה את השם Balboa והוסוטה כספינה בשירות אוני"א. לאחר תיקונים ועבודות שונות בארצות הברית הפליגה האונייה למרסיי, צרפת, שם הושלמו עבודות הכנתה להובלת מעפילים.

ב-23 ביוני 1946 יצאה האונייה מצרפת כשעל סיפונה 999 מעפילים. מאחר שהייתה במצב טוב, הוחלט לא להסתכן מחשש שהאונייה תוחרם בידי הבריטים. לכן, כשהתקרבה האונייה לחופי הארץ הועברו מעפיליה אל האונייה "ביריה". לאחר מכן הפליגה "הגנה" לנמל בקאר שביוגוסלביה. ב-24 ביולי יצאה מהנמל היוגוסלבי כשעל סיפונה 2,678 מעפילים (מספר שיא עד שלב זה של ההעפלה), אולם עם סיום ההפלגה נמנו 2,680 מעפילים, דבר שקרה לא פעם בהפלגות של אוניות מעפילים.

במהלך ההפלגה נולדו על ה"הגנה" שני תינוקות - גוון ונחשון.

ראשון נולד גוון חיים ברגרין. ייתכן שנולד כבר בלילה הראשון להפלגה. תחילה כונה בפי כולם "הגני", בהשראת שם האנייה "הגנה" ובהמשך קיבל את השם גוון שמקורו באותה המילה. לקראת סוף ההפלגה נולד התינוק השני, נחשון מאורי (מאירוביץ). שמו ניתן לו על שם נחשון בן עמינדב - הראשון שקפץ לים בעת קריעת ים סוף, ועד היום הוא מהווה סמל לחלוציות בהיסטוריה היהודית.

אחרי שלושה ימי הפלגה, ב-27 ביולי, כשהייתה האונייה בין כרתים לקפריסין, התגלתה תקלה במנוע. התקלה תוקנה. האונייה המשיכה בהפלגה והתקרבה לחופי חיפה, שם גילתה אותה משחתת בריטית. במרחק שלושה מילים מהחוף הורתה המשחתת הבריטית ל"הגנה" לעצור. משסירבה, החלה המשחתת לנגוח בה וכתוצאה מזה נסתה האונייה על צידה בצורה מסוכנת ונאלצה לדומם מנועים. אז השתלטו עליה הכוחות הבריטים.

המעפילים נשארו על האונייה כמה ימים בצפיפות איומה (יש לציין שבמקור הוכשרה ה"הגנה" להובלה של 1,800 מעפילים), ורק ב-2 באוגוסט, לאחר שביתת רעב של הגברים שעל האונייה, הורדו המעפילים והועברו למחנה המעצר בעתלית.

דו-שיח בין נחשון וגוון

לאו לאו, קה חביר, ספרישני לישון,
ולא זה פדא יגני. היה נא בטוח.
וכבן קפה כגום לא אובר, קה, נחשון?
ופדוע, אמור, לקבי לא גינעו

אז קנה לו נחשון: ספרים, גוון...
הינני... ספני שפגנו גינדות.
זה סיבו של חלב. הוא איננו ישן
הקשיר לו גיט ראשון שקי סוגרת.

העין נא, גוון, בשעתך טפניניה,
הקשרי תקורות. קענין זומתם...
גם אנשי עליה ראשונה וקניה
לא ישנו בליים הראשון, סולגרת.

והגנו, גוון, זהו לקנה ראשון
של חיים
ועובים
זמולדתם גם יחד.

אין זה פקא, גוון, אם קשה קצת לישון?
סוף-בסוף
זה קרה לא יום-יום, שד קצתם...

נקנה לו גוון: קען זה ספקי...
וי זבאי ספקה... ונבניו הסקנים.
גבת הקריק, גיט זמר...
שקישו הנדוקה נגצע גיט-ספס.

קה גוון: הוי חביר, בשלח קפה קנודר,
מפכנו רחוק סקהירות ספסקת.
הרשים... ובמקצת לא-נגללים עורר,
זאת הרגשתי מיום הפגט המינכות.

קה נחשון: כן, עכנת, גם כי השוער
הספסי פה קאלו מלפעלה לפשה.
אך דובר הסוכנות,
כף סחיה-איי-זימר,
לי רפסו: אין דקר. טוב קאר שגולדת.

נאנת אז גוון רופר: הן תבע
שאני פסיסיקס פערדי לא קיימי.
רץ חבדי לי קשט ששנין הלנינה
נהפך קנפניו לפפל פולקטי.

וידע אני, קה, חביר פרטיזן,
שגם זה יעבור ויררכים תפתחנה.
וגלים שפכו ספפצוה-הששן
עוד יבכו
משני הקלב שתצמחנה.

והכול אני עוד לפפר קף סוד
ושמה בפולטיקה כי אל תתשור נא?
אי אנקלי מה אוכלי לא קשד יתמוד.
אך פרטוה קנדים
בה קשד פפמורגני!

שני מעפילים קנדי-יוקם
במתנה עתלית

הינני הקנייה, קלא ונקון.
הינכות וירורים
הרדמו עלי ארץ.
נניק שני פרטיזנים, גוון ונחשון,
גולו עוד דו-שיח
מקריש קשר.

קמ גוון לנחשון: כן, חביר. אין זמנכות,
כבר קארץ אני
והקעט כן יום יום.
אך לבי עוד נרדש כמו רב תתינוק
נקשה לי, אחי,
לצבום הפיקיה.

קה נחשון: כן, חביר פרטיזן. יום גולל.
הספיקה.
הלנינה
הפיקיה.
המילכות.

יש לי רגש קאלו נאקתי אקמוכ...
ישנתי, קשנתה, פל הלילה גינדות.

השיר כפי שהופיע ב"בטור השביעי", עיתון "דבר" 23.8.1946.
מתוך אתר "עיתונות יהודית היסטורית"

כתבה: טל גרינברג גוזלן

זאב ז'בוטינסקי וההגנה בירושלים במאורעות ניסן תר"ף (אפריל 1920)

"אשר יגורנו בא לנו"

עיתון "הארץ" ציין לאחר פרוץ המאורעות בירושלים, כי "את אשר יגורנו בא"5. והוסיף: "ההסתות של העיתונים הערביים והנואמים בפומבי בפני ההמונים שקראו באופן גלוי באין מוחה לשפיכות דמים, פעלו את פעולתם המרעילה"6. השלטונות הצבאיים הבריטיים אומנם אסרו על קיום ההפגנות, אך העיתונות הערבית המשיכה במסע ההסתה שלה נגד היישוב היהודי, בעוד הבריטים מבטיחים כי "...כל רע לא יאונה לציבור העברי והממשלה שומרת על הסדר ועל שלום הציבור העברי"7.

ז'בוטינסקי וחבריו לא נתנו אמון רב בהבטחות הבריטיות. ירושלים חולקה לארבעה אזורים הגנה ובכל אזור נתמנה מפקד שהיה כפוף לז'בוטינסקי. את מרכז ההגנה בירושלים קבע ז'בוטינסקי ברחוב יפו. ההערכות לגבי יעדי התוקפנות של הערבים היו שונות. אחדים טענו כי היעד לתוקפנותם הוא היישוב החדש ולא היישוב הישן שאינו נחשב ציוני. ז'בוטינסקי דחה הערכות אלה. לדעתו, הפורעים תמיד יכונו את זעמם נגד נקודות התורפה, במקרה זה, נגד יהודי העיר העתיקה, חסרי המגן. זו הסיבה שפעל להגנת הרובע היהודי בעיר העתיקה.

"...וקמה אותה מהומה הידועה כיום כפרעות"

אירועי הדמים החלו ביום ראשון, א' של חול המועד פסח תר"ף, 4 באפריל 1920, כאשר המוני ערבים נהרו למרכז העיר. הם הגיעו מחברון לקראת התהלכה השנתית בחגיגות העלייה לרגל לאתר נבי מוסא שממזרח לירושלים. אולם, הפעם קיבלו את פניהם הצעירים הערבים הירושלמים, כך שההתקהלות והתהלכה היו להפגנה פוליטית. במשך שעתים עמד ההמון לפני בית "הקלוב הערבי" וההתלהמות ותחושות הזעם נגד היהודים הלכו וגברו. המשטרה לא הייתה בסביבה, מציאות שעודדה את ההמון המשולהב לתת פורקן ליצריו. בהמשך הונפה תמונתו של המלך פייסל8 וההמון הגיב בקריאה: "חי מלכנו!" "...מיד, כמו על פי אות, התחילה זריקת אבנים אל חנויות היהודים... עם שבירת החלונות התחיל ההמון לפרוץ אל תוכן להתנפל, לשוד ולבוז. חנות השען אליעזר נשדדה כולה, ובחנות בלום-לוי עמד מעופף [טייס - י"ק] אנגלי בפרץ בחסמו בידיו את הדרך בפני המתנפלים. ואז ניגש ערבי אליו ותקע פגיון בעורפו"9. חנויות ובתי העסק של יהודים ולא יהודים נסגרו. "...וקמה אותה המהומה הידועה כיום כפרעות"10.

"יצאנו כולנו, ז'בוטינסקי בראש, לכיוון שער שכם"1
(צבי נדב, חבר מטה ההגנה בירושלים)

באמצע מרס 1920, בעקבות התגברות המתרחות בין ערבים ויהודים בירושלים, מונה ז'בוטינסקי לעמוד בראש ועד ההגנה בירושלים. כוח האדם שעמד לרשותו עמד על שש מאות איש לערך. הוא שיקף חתך אופייני של צעירי ירושלים: פקידים, פועלים, עורכי דין, רופאים, מורים וסוחרים. רובם היו חברי הסתדרות הנוער "מכבי", והיה גם קומץ גדודאים שהשתחררו מן הצבא.2

אך "כפי שהתברר, לא יכלו כלל חברי הארגון להמציא למעלה מעשרים עד שלושים רובים ואקדחים, שקצתם נרכשו אצל סוחר ארמני ליד שער יפו. הנשק המקובל ביותר אצל אנשי ההגנה היה המקל"3.

באותם ימים כמעט ולא היו טלפונים פרטיים בירושלים, והקשר התנהל באמצעות גיוס נערים כמאותתי דגלים. ז'בוטינסקי דאג לאימונם של הנערים והמתנדבים לשורות ההגנה ולציודם בנשק וערך את תוכנית ההגנה על יהודי ירושלים.

על אף העובדה שההתארגנות נעשתה בסתר בשל האילוצים הפוליטיים, עדכן ז'בוטינסקי את הממשל הצבאי הבריטי בירושלים בראשות המושל רונלד סטורס. הנחת היסוד הייתה שמבחינה מעשית אין ההגנה היהודית יכולה להיות ארגון חשאי. על ז'בוטינסקי הוטל "לארגן את החומר האנושי הדרוש להגנה. אחרי שיארגן מספר מספק של אנשים, יפנו אל השלטונות בבקשה להכיר רשמית בהגנה ולהמציא לה נשק"4.

לבסוף התקבלה תשובה מהגורם הקובע בממשל הבריטי, ראש הממשל גנרל בולס, כי לא ניתן "לתת נשק לצעירי היהודים בירושלים"5. ובכך ניתן האות לאירועי הדמים לצאת לדרך.

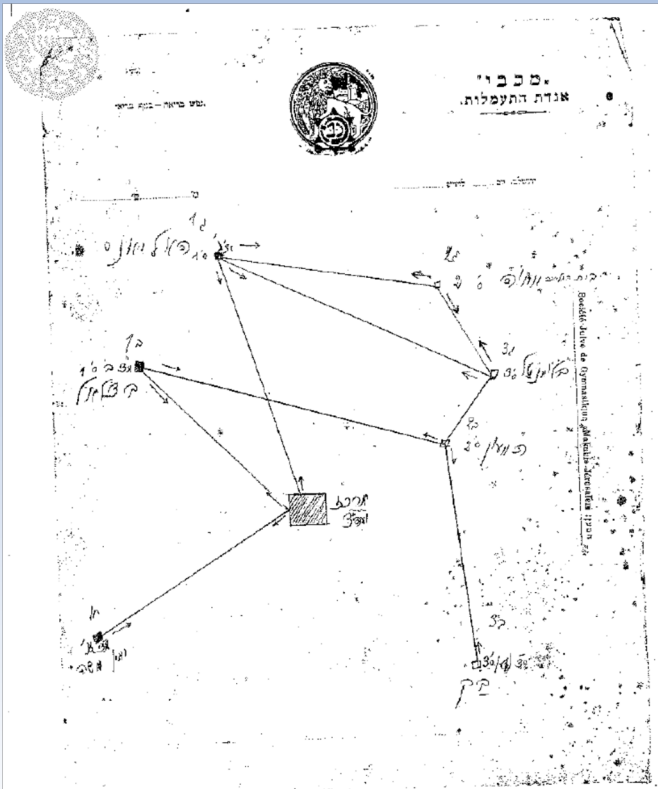
1. יוסף ב' שכטמן, זאב ז'בוטינסקי - פרשת חייו, ספר ראשון: 1880 - 1923, הוצאת ספרים קרני בע"מ, תל אביב תשט"ז
2. שמואל כץ, ז'בו - ביוגרפיה של זאב ז'בוטינסקי, (כרך ראשון), דביר, תל אביב תשנ"ג - 1993, עמ' 378; פרופ' יוסף נדבה נוקב במספר של 800 צעירים מכל שדרות העם שהצטרפו לשורות ההגנה בירושלים. ראו: פרופ' יוסף נדבה, זאב ז'בוטינסקי - האיש ומאבקיו, מכון ז'בוטינסקי בישראל, תל אביב תשמ"ז - 1986, עמ' 35
3. שם
4. מ"ז [מכון ז'בוטינסקי], תיק 2/19 / 1k
5. "הארץ", יום שלישי, י"ח בניסן תר"ף - 6 באפריל 1920, עמוד ראשון
6. שם
7. שם
8. פייסל אבן חוסיין אבן עלי אל האשמי (1883 - 1933) היה באותה שעה בחסדי הבריטים מלך הממלכה הערבית של סוריה (8 במרס 1920 - 24 ביולי 1920). גורש בידי הצרפתים שקיבלו את המנדט על סוריה מחבר הלאומים. בהמשך נתמנה בידי הבריטים שקיבלו את המנדט על עירק למלך עירק (23 באוגוסט 1921 - 8 בספטמבר 1933).
9. "הארץ", 6 באפריל 1920
10. שם

יהודי העיר העתיקה הופקרו לגורלם

עם קבלת הידיעות על מאורעות הדמים בעיר העתיקה של ירושלים, גיסה תגבורת להגנת יהודי הרובע. ז'בוטינסקי הורה לאביעזר ילין, חבר מטה ההגנה, לשלוח כוח לעיר העתיקה.¹¹ צבי נדב, חבר הוועד, דיווח: "צאנו כולנו, ז'בוטינסקי בראש, לכיוון שער שכם". אולם האנגלים כבר נערכו במקום, הציבו מולם מכונות ירייה וסיכלו את העזרה באיומי כוח.¹² למרות הסגר שהטילו כוחות הביטחון הבריטים על הכניסות לעיר העתיקה, הצליחו חברי ההגנה להכניס תגבורת, מזון ותרופות באמצעות האמבולנסים של "הדסה".¹³ סגר מוחלט הוטל על העיר העתיקה והכניסה אליה נאסרה על היהודים. בו בזמן שהו בה אלפי ערבים שנכנסו בשעריה לקראת אירועי נבי מוסא. על הסדר בתוך העיר העתיקה הופקדה יחידה של חיילים הודים. אלה לא פעלו ביעילות ולמעשה אפשרו לפורעים לפעול כמעט ללא הפרעה. יהודי העיר העתיקה הופקרו למר גורלם. לעומת זאת, בזכות היערכותם של חברי ההגנה בעמדותיהם שבעיר החדשה לא נעשה כל ניסיון פריצה אליה מצד הערבים.

ביום השני לפרעות, כאשר שהו ז'בוטינסקי ורוטנברג בבית החולים "הדסה" לבקר את הפצועים, נפגשו באקראי עם מושל העיר קולונל סטורס ומפקד המשטרה האוס. ז'בוטינסקי ורוטנברג נשאלו אם הם נושאים עמם נשק והשיבו שיש לכל אחד מהם אקדח. במעמד זה נלקחו אקדחיהם. כעת, באיחור של יממה החליטו השלטונות לגלות אחריות ולשלט במצב. הנשק נלקח מן המשטרה הערבית ובעיר הוכרז מצב צבאי. אך עדיין, בעיר העתיקה נלקח נשקם (מקלות) של היהודים ואילו הפורעים הערבים הסתובבו בגלוי בסמטאות העיר עם חרבות וסכינים. רק ביום השלישי החלו השלטונות לשלוט במצב וניכרה רגיעה בחוצות העיר העתיקה. שלושה ימים (4-6 באפריל) התחוללו מהומות הדמים בירושלים. במהלכן נמנו חמישה הרוגים יהודים וארבעה ערבים; מאתיים אחד עשר פצועים יהודים ועשרים אחד ערבים; שתי נערות יהודיות נאנסו. ישיבות, בתי כנסת, וספרי תורה חוללו.¹⁴ יהודי העיר העתיקה, שדחו כל סיוע מצד ההגנה מתוך אמונה בשלטונות הבריטיים, שילמו בחייהם. במכתב שפרסם ז'בוטינסקי ב"טיימס" הלונדוני מיום 14 במאי 1921, נכתב מעין משפט סיכום לאותו לקח של הקמת ההגנה במאורעות תר"ף בירושלים: "היתה העיר בין החומות החלק היחיד שנפגע בפרעות, וזאת מפני שלאור האופי המיושן של תושביה היהודים לא ניתן לארגן בה הגנה מקומית; כל השכונות בעיר החדשה נשמרו בידי משמרות יהודים, והתוצאה - לא קרה בהן דבר".¹⁵

כתב: יוסף קיסטר

תרשים עמדות ההגנה בירושלים מחוץ לחומות.
באדיבות: מכון ז'בוטינסקי

11. שבתי נדיב, באש יוקדת: זאב ז'בוטינסקי מורה דורות לוחמים ובונים, "המרכז למורשת ירושלים" ע"ש זאב ז'בוטינסקי ועמותת חוות הנוער של בית"ר, ירושלים תשנ"ב - 1991, עמ' 71
 12. שם, שם
 13. "הארץ", 6 באפריל 1920
 14. שכטמן, זאב ז'בוטינסקי - פרשת חייו, ספר ראשון, עמ' 343
 15. שכטמן, שם

מוזיאון אסירי המתרות ירושלים

מאסר מגיני ירושלים ומפקדם זאב ז'בוטינסקי בבית הכלא המרכזי בירושלים במאורעות תר"ף

מאורעות תר"ף (1920) הביאו למעצרו של 19 מגיני ירושלים ומפקדם זאב ז'בוטינסקי, לאחר שניסו לחדור לרובע היהודי ופעלו בשכונות שמחוץ לעיר העתיקה במטרה להגן על התושבים היהודים. הבריטים עצרו את אנשי המגן בקישלה בעיר העתיקה, בטענה של החזקת נשק והפרת סדר. הם הועברו לבית הכלא המרכזי (כיום מוזיאון אסירי המתרות - ירושלים) ושם הוקרא גזר דינם.

19 מגיני ירושלים ומפקדם זאב ז'בוטינסקי היו האסירים הפוליטיים הציונים הראשונים במאבק להקמת המדינה בתקופת השלטון הבריטי. שמותיהם: אריה אלקלעי, אליהו אפשטיין, יהונתן בלומנפלד, אשר בן-חי, ישראל בן-מנחם, אליהו גינצבורג, אברהם גרושין, אליהו הגלעדי, דוד יונגורד (גפני), מתתיהו חיות, בן-ציון חומסקי, גרשון לומר, דוד מרכוס, משה פוליס, אלחנן רבינוביץ, ד"ר אפרים הראובני (רבינוביץ), משה רקובסקי, שבתאי שכנאי ומרדכי מלכא.

האסירים בבית הכלא המרכזי

על תקופת מאסרם בבית הכלא בירושלים ועל חייהם שם נלמד מהמובאות שלהלן:

האסירים הוצעו מהקישלה לעבר בית הכלא המרכזי שבמגרש הרוסים תחת משמר בריטי כבד של חיילים עם רובים מכודנים. "במצעד צבאי הם יוצאים משער יפו. עולים ברחוב יפו... פתאום פוצחים אסירים אחדים בשירה: שאו ציונה נס ודגל, דגל מחנה יהודה. והנה קול זמרה מתגלגל מפה לפה, שורה לשורה, וכבר היא מקיפה את כל הקבוצה. וקול השירה הולך וגובר. מצטרפים העוברים והשבים ברחוב. נערים צעירים מלווים את האסירים, הולכים לפניהם ומאחוריהם וגם הם שרים. ברחוב יפו כמה תנועה גדולה. חלונות נפתחים ברעש והמולה... וחישי מהר מתמלא רחוב יהודים. צעירים וזקנים, יהודים מבני היישוב הישן ב"קפוטות" וחלוצים בגיל העלומים, נשים וטפן על ידיהן ועלמות, כולם אצים רצים אחרי האסירים וצועקים: הייד, הייד... אמהות... מעל גזוזטרות בתיהן הן מנפנפות במטפחות".¹

בבית הכלא הוקלו האסירים בחצר: "חברי ההגנה עמדו בחצר בכדי לשמוע את עונשם. הם הועמדו בשורות, פניהם אל הגרדום החשוף, אשר חבלו הגבוה נדנד מעט ברוח הקל. חיילים בריטים ושומרים ערבים סובבו אותם. מפקד המשטרה, הקפטן ר. האוס, עמד מולם במרחק של כחמישה מטרים וקרא את עונשם מהנייר".²

האסירים נדהמו לשמוע מפי קפטן האוס כי כולם אשמים ונידונים לשלוש שנות מאסר.³

אריה אלקלעי, אחד מה-19 מוסיף: "כאן [בבית הכלא] נערך מפקד, קראו את השמות. ברוך ה', איש לא נעדר. שר המשטרה פרש לפניו את מגילת הנייר... והתכונן לקרוא שמות מתוכה. האיש נראה נרגש כלשהו ומתאמץ לקרוא. בחיפזון קרא שתיים שלוש שורות וביקש שיתרגמו לניצבים את הנאמר: 'נאשמתם בשלוש האשמות כבדות. לאחר חקירה ודרישה מצא אתכם בית הדין הצבאי אשמים ועל כן פסק עליכם להיאסר שלוש שנים עם עבודת פרך. תיכלאו - [עד] שתמצאו את פשעיכם'. הדברים שנשמעו היו למעלה מהשגתנו, ובכל זאת הרוח השקטה לא סרה מעם החבריה אף במעמד זה. לאחר שסיים המתרגם את דבריו, ביטאו כמה חברים את האול רייט השגור, שבו נתמזגו הפעם לעג וביטול, אומץ גברים וצפצוף על פסק הדין. כמדומה שעתה רווח קצת לחברים, סוף-סוף נסתלקו הספקות. עכשיו נתברר להם היכן הם נמצאים ולאן מכוונות הרוחות".⁴

1. אייזיק רמבה, המגן והאסיר, עמ' 161.

2. Elias Gilner, War and Hope: A History of the Jewish Legion, New York, Herzl Press, 1969, p. 374. "גילנר", הוא האסיר-המתרגם, אליהו גינצבורג.

3. גולן, עמ' 50, מצטט את: אלקלעי, פגישתנו הראשונה עם הבריטים בארץ, ע' 54.

4. שם, שם.

על חטא שחטאנו במר"ד; על חטא שחטאנו בהחזקת נש"ק של מלכות; על חטאים שאנו חייבים עליהם צינוק ועבודת פר"ך; על חטאים שאנו חייבים עליהם כר"ת במשך כמה שנות חיים. על כל גמטריא נדרשו תלי תלים של בדיחות והלצות, דרשות ומדרשים. ואילו נמצאו כלי כתיבה ביד, היה בהם כדי לכנס מדרש 'זאב רבה' או ילקוט 'שמעו-נא'..."

שערי בית הסוהר היו נפתחים לעיתים תכופות, כי רבו המבקרים. "כל העיניים הופנו אל הדלת לראות מי יהיה בר המזל שיוזמן לביקור. מעומק גרונו של השוטר נפלט 'המספר - 208', והזריזים שבחבורה תרגמו: חבר ה-ר-ג! הלה נחפז לצאת והנשארים מצפים בכיליון עיניים לדיעות שיביא בשובו..."⁸

בתוך התא ניסה ז'בוטינסקי להקל על השעמום והדכדוך. הוא ישב בפינה והרצה על פעילותו של פנחס רוטנברג בעת המהפכה הרוסית של 1905 וסיפר סיפורים.⁹ אסיר אחר שר כדי לבדר את חבריו. ד"ר אפרים רבינוביץ (הראובני), בוטנאי ידוע, התאושש מההלם הראשוני שבישיבה בכלא, אסף את הצמחים שגדלו בחריצי הקיר וכן את הפשפשים ששרצו בתא, והציג אותם על פי שמם - גם בלועזית וגם בעברית - בפני יתר האסירים. אליהו אפשטיין זכר ש"קירות התא היו ביתם של כינים זוחלים, ובלחמינו ניסינו לסתום את פתחי קיניהם". כעבור זמן לא רב, הוכנס לתא אסיר נוסף, תושב העיר העתיקה, מרדכי מלכה, שנידון ל-15 שנות מאסר בגין יריות על ערבים שתקפו את ביתו.

בהמשך הוצאה הקבוצה מבית הכלא המרכזי והוסעה לכיוון מצרים, אולם בסופו של דבר הגיעו לכלא עכו. נבואתו של ז'בוטינסקי התגשמה והם שוחררו כעבור שלושה חודשים.

מקור: זאב גולן, **מחתרות במאסר, תולדות הכלא המרכזי בירושלים בתקופת השלטון הבריטי (1917-1948)**, הוצאת יאיר, תל אביב 2014, עמ' 48-51.

איש ההגנה אשר תרגם את דברי המפקד, אליהו גינצבורג, אפשר לעצמו מעט חופש אומנותי בתרגום והוסיף משלו, שהבריטים רוצים לשבור את רוחם של האסירים, ועל כן כדאי להגיב בצחוק. הנידונים אכן צחקו על העונש, להפתעת הבריטים.⁵

ככל הנראה שוכנו מגיני ירושלים בתא 18.⁶ את המתרחש בבית הסוהר מתאר אליהו אפשטיין: "ה'מוסקוביה', כפי שמכונה הכלא האזרחי, הנו מקום נורא יותר מתחנת המשטרה [הקישלה] שממנה הגענו. קבוצתנו בת ה-20 מוקמה בתא אפל, שהיה אולי חמש מטר על חמש מטר, אשר שכן תחת פני האדמה. ישנו על שתי שמיכות - כסאות כמובן לא היו. בבניין כולו שרר ריח נתעב, שנגרם, למדנו, מתנאי תברואה נוראים... התייחסו אלינו כאל פושעים שפלים, ולכאורה ידעו שמעמדנו ישתנה בקרוב והחליטו להשפיל אותנו מיד. אסיר ערבי גזז את שערותינו, עשינו "אמבט" תחת ברז ללא מגבת או סבון (וללא פרטיות), 'נבדקנו' על ידי רופא שאינו דובר עברית וכמעט לא אנגלית (הוא חיך כאשר ביקשנו את הדרוש לעשות את צרכינו), ואז הולבשנו בבגדים המגעילים וגרוע מזה - המלוכלכים, שחלאת הפושעים המקומיים לבשה אותם קודם. אלה כללו תחתונים, חולצה, סרביל קצר וסנדלים..."⁷

אריה אלקלעי מספר: "חום מחניק מילא את החדר. התקרה המקומרת כפוייה על האנשים כמכסה הרמטי שיחיש את רתיחת הרתמים שבתוך הסיר. קשה מכול לאף: צחנה סמיכה נדחקת לתוך הנחיריים. תשעה עשר זוגות ריאות תובעות אוויר לנשימה ואיננו. בלית ברירה ניגשים החברים אל החלון היחיד, כדי להצטייד במנת אוויר שנסתנן בעד הרשת הסמיכה והסורגים העבים. פה יהיו חייבים לבלות שלוש שנים".

ז'בוטינסקי נכנס לחדר ועודד את חבריו: "עליכם נגזרו 3 שנות מאסר כלפעוטות, ואילו עלי נגזרו 15 שנה עם עבודת פרך. ואני אומר לכם, שאפילו 15 שבועות לא נשב כאן". אלקלעי אומר שז'בוטינסקי העלה את אצבעותיו מקובצות לפני פיו ובשפתיו נשב עליהן בחוזקה ופיזרן, משל לזה שהעונש יינדף כבנשיבת רוח.

אלקלעי מספר שכל אסיר "קיבל טבליות ברזל קטנות ועליהן ספרות ערביות - מספר זהותו של האסיר. משמעות רבה ניתנת לטבליות כשהוחלפו מספרים לאותיות עבריות, שבצירופן משמעות מן העניין ומן המציאות של השעה: המספר 298 - רצ"ח; 208 - הר"ג; וכן פש"ע, מר"ד וכיוצא באלה. הטבליות על לוח הלב התחבטו על חזה וכמכות על חטא:

5. גילנר, War and Hope, ע' 375.

6. גולן, עמ' 50.

7. גולן עמוד 50, הערה 124: אליהו אפשטיין, מכתב אל ג. אגרונובסקי, שכתרתו April 4, 1920, ארכיון מכון ז'בוטינסקי, ע' 10-11, המקור באנגלית, תרגום זאב גולן.

8. אלקלעי, פגישתנו הראשונה עם הבריטים בארץ, ע' 62-65.

9. שם, ע' 63, 67.

מוזיאון אסירי המחתרות עכו

מאה שנים למאסרם של ז'בוטינסקי ו-19 מגיני ירושלים במאורעות תר"ף בכלא עכו

השנה נציין מאה שנים למאסרו של ז'בוטינסקי בכלא עכו. ז'בוטינסקי נולד ב"ב בחשוון תרמ"א (17 באוקטובר 1880) באודסה שבקיסרות הרוסית. בית הוריו היה בית מסורתי. בגיל שמונה החל ללמוד עברית. בשנת 1898 נסע ללמוד משפטים בברן, שווייץ, ב-1899 נסע ללמוד ברומא, איטליה וב-1901 חזר לרוסיה. ב-1903, בהשפעת פרעות קייב, החליט להקדיש את חייו לציונות.

לרגל שנת המאה בחרנו לחשוף לפניכם את תצוגת הקבע במגדל הצפון-מערבי של מצודת עכו, המכונה אגף ז'בוטינסקי. התצוגה, שבמרכזה עומד ההדר הבית"ר, *מלווה את חייו ופועלו של ז'בוטינסקי מראשית דרכו ועד למאסרו בכלא עכו באפריל 1920 יחד עם תשעה עשר חברי מגיני ירושלים במאורעות תר"ף.

חדר התצוגה הראשון עוסק בנושא "הכבוד היהודי בנכר". חדר זה מתייחס לשנות פעילותו הראשונות, ובעיקר לגיבוש השקפת עולמו בגולה לנוכח האנטישמיות הגואה.

באביב 1903 פשטו שמועות באודסה על פוגרום ביהודים שעומד להתרחש ומיד צץ בליבו של ז'בוטינסקי רעיון של הגנה עצמית. משהחל בפעולות הכנה התברר לו כי כבר התארגנה קבוצת יהודים להגנה עצמית והוא הצטרף אליה. באותה השנה פסח הפוגרום על אודסה אך התרחש בעיר קייב. ז'בוטינסקי נשלח לקייב לחלק כספים ובגדים לנוקקים ותחת הרושם של זוועות הפוגרום נדר ז'בוטינסקי כי יקדיש את עצמו כל כולו לציונות. את רישומו מפרעות קייב כתב בהקדמה לתרגומו לרוסית של הפואמה "בעיר ההרְגה" מאת חיים נחמן ביאליק:

החדר האחרון עוסק בשני נושאים: האחד - "הכבוד לחוק" והשני - "אסיר עם כבוד". בראשית 1920 הזהיר ז'בוטינסקי מפני טבח ביהודי ירושלים שמתכננים הערבים לעשות במהלך חגיגות נבי מוסא. משהבין כי השלטון הצבאי הבריטי מתעלם מהזהרותיו, החליט יחד עם פנחס רוטנברג לגייס כמה מאות חיילים משוחררים, יוצאי הגדודים וצעירים אחרים בני ירושלים, והקים לבקשת "ועד הצירים" את יחידת ההגנה. הבחורים התאמנו בהגנה עצמית באופן גלוי, כאשר ז'בוטינסקי קרא להקמת הגנה גלויה. ז'בוטינסקי סבר כי עצם הירידה למחתרת, ללא כפייה מצד השלטון, יש בה משום הודאה שהציונים מוותרים על זכויות היסוד שלהם.

הפרעות פרצו ביום הראשון של חול המועד פסח, ניסן תר"ף (1920), שהיה גם יום החג המוסלמי נבי מוסא והן נמשכו שלושה ימים.

ב-6 באפריל, במהלך ניסיונות ההגנה על העיר, אסרו הבריטים תשעה עשר מהמגינים. כעבור שעות אחדות התייצב ז'בוטינסקי בתחנת המשטרה כדי למחות על מאסרם. ההגנה, אמר לאיש המוסמך בבית הכלא, איננה ארגון בלתי חוקי. הממשל יודע על קיומה, ולמעשה סומך את ידו עליה. האסירים לא עשו כל פשע, גם אין להאשימם בשום עברה. הוא דרש לשחררם מיד. אולם אם השלטונות סבורים שהם אשמים במשהו, הרי הוא, כמנהיגם, אשם גם הוא ויש לאסור אותו. במעשהו זה של ז'בוטינסקי באו לידי ביטוי הכבוד לחוק ונטילת אחריות כמנהיג. וכך היה, הקצינים בכלא הכירו בהיגיון שבדבריו של ז'בוטינסקי ואסרוהו. לבקשתו, הניחו לו השלטונות להסדיר כמה עניינים אישיים, ולמוחרת חזר והתייצב למאסר.

"באותה העיר מאשפה ערמה"

פיסת גֵּוֶל תורה קרועה הרמתי פעם.

ניקיתי הלכלוך, בכבוד ובאימה,

ניערתי האבק מעל למילות רעם.

'בארץ נוכרייה' - קראתי ואָנַח.

ונפשי נשאה עד מרום.

בשתי המילים מספר התנ"ך,

מסופר כל תולדות הפוגרום."

חדר התצוגה השני עוסק בנושא "הכבוד הלאומי" והדאגה לבית הלאומי. במלחמת העולם הראשונה הגיע ז'בוטינסקי למצרים, שאליה הוגלו יהודים בעלי נתינות זרה. שם פגש את יוסף טרומפלדור והעלה לפניו את הרעיון של הקמת גדוד עברי. ז'בוטינסקי האמין כי אם יטלו

אגף ז'בוטינסקי, מתוך תצוגת הקבע במוזיאון

תאו המשוחזר של זאב ז'בוטינסקי, מתוך תצוגת הקבע במוזיאון

הכלא. רק כאשר ביקשו ממנו חבריו לבל יכשיל את שחרורם, נעתר וקיבל אף הוא את החנינה.

עם שחרורו הודיע ז'בוטינסקי בפומבי כי ידרוש ביקורת על משפטו, ואומנם בהגיעו ללונדון כעבור כמה שבועות, פתח במערכה לזיכוי המלא. ב-1921 בוטל פסק דינו ופסק דינם של חבריו לחלוטין, כאילו לא הובלו לבית הדין מעולם.

בחדר זה ניתן לצפות בתיעוד מרגש ממאסרו של זאב ז'בוטינסקי בכלא עכו, אשר צולם בידי צלם הראינוע יעקב בן דב.

* הדר זו מילה הטומנת בחובה יופי חיצוני, גאוה, דרך ארץ, נאמנות ועוד ערכים נעלים רבים, היא התגלמות האנושיות. "ההדר הבית"רי" צריך להיות שאיפתו של כל אחד ואחד, כל צעד וכל פעולה שעושה הבית"רי צריכים להיות בבחינת הדר.

כתבה: ברכה גנץ

ב-19 באפריל הודיעו לו ולתשעה עשר המגינים את העונש שנגזר עליהם: ז'בוטינסקי נידון ל-15 שנות מאסר עם עבודת פרך ולגירוש מהארץ לאחר שירצה את עונשו, ואילו חבריו נידונו לשלוש שנות מאסר עם עבודת פרך. בתחילה ישבו במאסר בירושלים, ולאחר כמה ימים הוחלט להעבירם לכלא במבצר בעכו.

משפט ז'בוטינסקי וחבריו, והעונשים הכבדים שהוטלו עליהם, הכו את היישוב העברי בתדהמה. ההזדהות עמם הייתה גורפת - מצד אנשי היישוב הישן והחדש כאחד. הד עצום למאסר היה גם בכל רחבי העולם היהודי. סערת רוחות התחוללה גם בבית הנבחרים הבריטי, וקריאות לשחרור ז'בוטינסקי וחבריו נשמעו משני עברי הבית.

הישיבה בכלא עכו לא הייתה קשה עליהם במיוחד. השלטונות לא הקפידו על הנהגתו של משטר חמור. לאסירים הותר ללבוש את בגדיהם האזרחיים ואוכל הובא אליהם מן החוץ. ביקורים מן החוץ הורשו כמעט ללא הגבלה, ואכן המונים נהרו לבקרום, ביניהם היה צלם הראינוע יעקב בן דב. יענה, אשתו של ז'בוטינסקי, התגוררה כל העת ההיא בחיפה וביקרה באורח תדיר בבית הכלא.

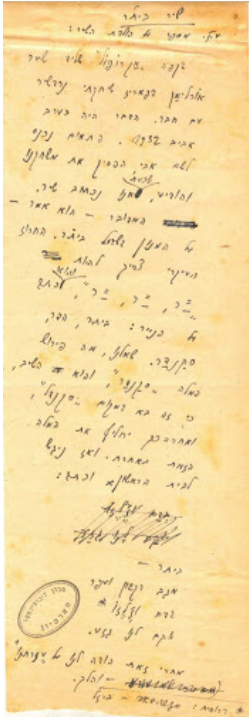
ב-1 ביולי 1920, בעקבות חילופי השלטון בירושלים מממשל צבאי לממשל אזרחי (המנדט), הגיע לארץ הנציב העליון הראשון, הרברט סמואל. כדי לפייס את יושבי הארץ ולפתוח דף חדש, הוא הכריז בנאומו ב-8 ביולי על חנינה לכלל אסירי המאורעות, ערבים ויהודים כאחד.

בתחילה סירב ז'בוטינסקי לחנינה שניתנה לו ולחבריו. משמעות קבלתה הייתה כי הוא מודה בפשע ועל כן לא היה מוכן להשתחרר מתאו בבית

מוזיאון האצ"ל בתש"ח

ע"ש עמיחי פאגלין (ג'ידי)

זאב ז'בוטינסקי המשורר

שיר בית"ר בכתב ידו של ז'בוטינסקי. מתוך ארכיון מכון ז'בוטינסקי.

בהשפעת פוגרום קשינב. הוא הוסיף לתרגום "הקדמה" - שיר שבו הטיף להגנה עצמית נגד הפורעים וקרא לעמו להתעוררות: "עורה, קום, מחנה עמנו!" - "התלכדו, אחים, לקרב!"

תרומה נוספת של ז'בוטינסקי לשירה העברית היא כתיבת המנונים ושירי זמר ציוניים פוליטיים שנצרכו בתודעה הציבורית. ההמנונים נכתבו בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים והשפיעו על התפתחות הסוגה של ההמנון הציבורי. שירים כמו "שיר ביתר" ו"שמאל הירדן" נועדו לעורר את ההמונים ובעיקר את הנוער, להכשירם לפעולה ולהתערבות אקטיבית במצב.

"שיר ביתר" שנכתב בפריז בשנת 1932 כהמנון תנועת הנוער בית"ר (ובהמשך הבית האחרון בו - "תגר" - הפך גם להמנון האצ"ל), הוא דוגמה לשיר פוליטי מובהק שנכתב כיצירת אומנות שבו מתגלמת אמונתו של ז'בוטינסקי, כי הצליל נושא בתוכו משמעות. את "שיר אסירי עכו" כתב ז'בוטינסקי במאסרו בכלא עכו בשנת 1920, כדי לעודד את רוחם של האסירים היהודים.

ז'בוטינסקי הקפיד ברגישותו המוזיקלית על המקצב והמשקל בהברה הספרדית, הן בשיריו הן בתרגומיו. החלטתו של ז'בוטינסקי לשקול את שיריו בהברה הספרדית דווקא, לא הייתה שרירותית כלל. זו הייתה החלטה עקרונית נחושה, אשר, יש הטוענים, השפיעה רבות על מבטא הדיבור העברי המודרני ועל הספרות העברית בארץ ישראל. בשיריו הפליא ז'בוטינסקי להשתמש בריבוי משמעויות, והוא נהג לעבדם פעם אחר פעם בטרם הוציאם לאור. זיקתו ליצירה ולפעילות ספרותית הייתה עמוקה וטבועה באישיותו. השירה היא רק חוליה אחת בשרשרת הישגיו הספרותיים.

דיוקן זאב ז'בוטינסקי. מתוך ארכיון מכון ז'בוטינסקי.

שיר הדגל
מילים: זאב ז'בוטינסקי
לחן: נחום נרדי*

**אל תגידו כי איננו
דם אבינו המכבי,
כי שלוש טפות מִמֶנּוּ
מִמֶנּוּ בְדָם לִבִּי.**

**זו כָּבַעַיִם כְּנֶרֶת,
זו כְּשֶׁלֶג, זֹאת זָהָב,
עַל הַדָּגֵל, עַל הַסֶּרֶט,
עַל הָרֶאשׁ וּבִלְבָב.**

**זו כְּתֻלַת הַיָּם רִקְעֵה
גִבָּה, אֶפְקֵה, עַז-מַעֲוֵף,
לְעוֹלָם תִּמְרֵי, תְּגִיבֵה
רוּחַ-עֶבֶר מוֹל אֵין-סוּף.**

את מילות "שיר הדגל" כתב זאב ז'בוטינסקי בשנת 1926 (תרפ"ו) כדי שישמש כהמנון לסטודנטים יהודים חברי הסתדרות "חשמונאי", שייסדו את תנועת הנוער בית"ר. "שיר הדגל" הוא שיר גיוס ותעמולה למפעל ההתיישבות בארץ ישראל. הוא מעלה על נס את ערכי הזיכרון ההיסטורי הקיבוצי, אהבת ארץ ישראל וההקרבה בלחימה למען האומה.

ז'בוטינסקי החל לכתוב שירים כבר בילדותו, כפי שכתב בזיכרונותיו: "התחלתי לכתוב בעודני בן עשר..." את שירו הציוני הראשון - "עיר שלום", היא ירושלים, כתב בשנת 1898 בהיותו בן 18.

השיר נכתב ברוסית ובו נשמעת רחל אמנו המקוננת על גורל בניה בגולה וקוראת להם לשוב לארץ המובטחת. כבר בכתביו הראשונים מתגלה יחסו המיוחד לשירה, שלטענתו אף עולה לאין שיעור על הפרוזה: "אומנות קורא אני רק לאומנות המשורר." גם השפה העברית המדוברת זכתה מצידו להתייחסות מיוחדת כיוון שהוא ראה בה מקור עיקרי לשפת השירה. הוא טען כי בלשונה של השירה חייבים להתגלם הדר, רוממות, ליטוש, עידון ויופי, שכן החברה היהודית המודרנית זקוקה לאומנות ולאסתטיקה טהורות.

חלק חשוב בפעילותו הספרותית של ז'בוטינסקי הוא תרגומי השירה שלו משפות זרות לעברית, דרכם התוודע הקורא העברי למשוררים ולסופרים בין-לאומיים רבים. הוא תרגם את שיריו של אדגר אלן פו, שהקסים אותו בסימבוליות המסתורית שלו. מן השירה האיטלקית תרגם את "הקומדיה האלוהית" של דנטה אליגיירי, בעודו יושב בכלא עכו. מפורסמים הם תרגומיו של ז'בוטינסקי ל"פאוסט" מאת גֶּתֶה הגרמני ו"סרנו דה ברז'רק" של אדמונד רוסטן הצרפתי. את "שיר הסתיו" מאת פול ורלן תרגם לעברית ולרוסית. הוא עבד עליו רבות ומעולם לא הרגיש שלם לגמרי עם תרגומו העברי. השיר פורסם רק אחרי מותו של ז'בוטינסקי לאחר שנמצא בעיזבונו. כמו כן תרגם גם את שירי המשורר הפרסי עומר כיאם. בתרגומי השירה של ז'בוטינסקי באות לידי ביטוי מובהק תכונותיו מהזירה הפוליטית והציבורית - בהירות, נטייה לקביעת עמדות מנומקות אך חד-משמעיות והליכה במישור. יש הטוענים כי סגנון תרגומו חולל מהפכה של ממש בתחום השירה והספרות העברית.

ז'בוטינסקי העריץ את שירתו של חיים נחמן ביאליק, הושפע ממנה רבות ותרגם את חלקה לרוסית.

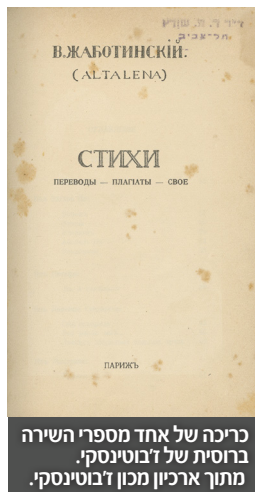
לימים כתב לו: "את המרד העברי שלמדתי משיריך, ניסיתי להגשים". כך תרגם לרוסית את השיר "משא נמירוב" ("בעיר ההרגה"), שכתב ביאליק

* גרשון סתיו, גאיון וגדיב ואכר - דב פרנקל-רונאל, המשורר והמלחין שהטביע חותמו בשירת בית"ר, הוצאה לאור: מכון ז'בוטינסקי בישראל / תנועת בית"ר העולמית / מרכז מורשת מנחם בגין - ירושלים 2019, עמ' 52, 403-419;

"הצפון", גיליון לא (31), חיפה, יום שלישי ד' בתש"ח תרפ"ז (12 באוקטובר 1926)

** הכתבה מבוססת על חומר ממכון ז'בוטינסקי ומאמרו של יהודה פרידלנדר, "הערות ליצירתו הספרותית של זאב ז'בוטינסקי".

כתבה: אירנה בוט שרצ'ב

כריכה של אחד מספרי השירה ברוסית של ז'בוטינסקי. מתוך ארכיון מכון ז'בוטינסקי.

מוזיאון לח"י

ע"ש אברהם שטרן ("יאיר")

בחלוף שמונים שנה - ההכרה הציבורית במחתרת לח"י

"היינו תנועת מחתרת לוחמת בנשק אך ורק כלפי האויב הזר, השלטון הזר..."

מכירים אנו ומקבלים אנו את מרות העצמאות העברית.

לא הכרנו ולא קיבלנו מרות של הסתדרויות שונות, שחסו בצל שלטון בריטי. מכירים אנו ומקבלים אנו מרות של שלטון עברי ממש.

לא הכרנו בסוכנות, נכיר בממשלה.

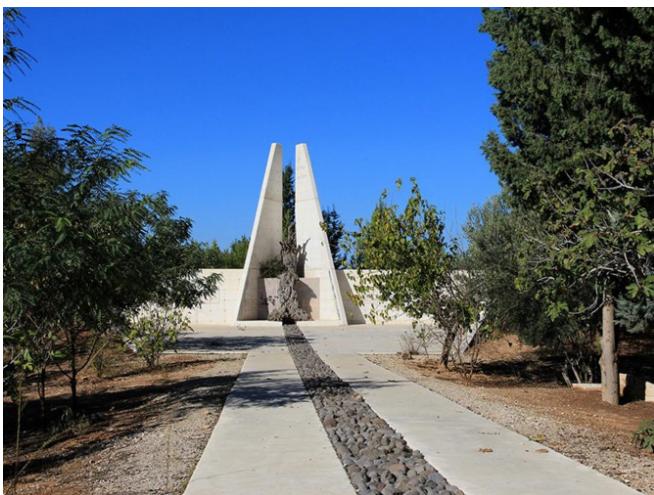
לא הכרנו ב"הגנה", נכיר בצבא.

אולם שלטון עברי, כל שלטון עברי, טוב או רע, שמאלני או ימני, כל שלטון עברי שישלוט בדרכי הדמוקרטיה, רשאי לקבוע את המרות והוא גם ישיג אותה."

(גיליון "המעש" מס' ס"ט)

בחלוף שמונים שנה, קרויים יישובים ורחובות ע"ש אברהם "יאיר" שטרן ו"לוחמי חירות ישראל" - לח"י, לוחות הנצחה ואנדרטאות פזורים ברחבי הארץ. בתל אביב פועל מוזיאון לח"י בחסות אגף משפחות, הנצחה ומורשת ויחידת המוזיאונים של משרד הביטחון. במוסדות אקדמיים נערכים ימי עיון המוקדשים למחתרת לח"י ולאברהם ("יאיר") שטרן, ושלא כמו פעם, נוטלים אנשי לח"י ובני משפחותיהם חלק בכל האירועים והטקסים הללו והם גאים וזקופי קומה.

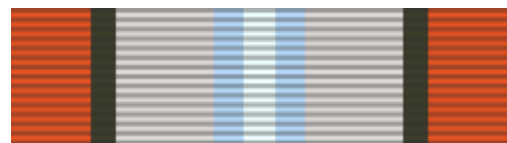
כתבה: קרן רוה

אנדרטת לח"י סמוך למשמר איילון - זוכים להכרה ולהנצחה. צלם לא ידוע

דברים אלה שפורסמו סמוך להחלטת האומות המאוחדות (כ"ט בנובמבר 1947), נותנים ביטוי לעמדת לח"י (לוחמי חירות ישראל) לגבי המדינה העתידה לקום. זמן קצר לאחר מכן עלו חברי לח"י, לראשונה, מן המחותרת במסדר חגיגי, נכונים ליטול חלק, ככל השאר, במאבקי המדינה החדשה ואתגריה. ואכן, עם הקמת צה"ל, התגייסו לוחמי לח"י לחטיבה 8 והשתתפו, תחת פיקודו של יצחק שדה, בקרבות מרים ועיקשים במלחמת העצמאות תוך גילויי גבורה רבים.

לאחר קום המדינה עדיין חשו רבים מאנשי לח"י כי המדינה הצעירה אינה קולטת אותם ואינה מתייחסת אליהם בהתאם לתרומתם. אך בהמשך חל שינוי משמעותי. לאחר שנים הכירה המדינה בחללי לח"י כחללי מערכות ישראל. לאחר חקיקה בכנסת הוכרו לוחמי לח"י, שישבו בכלא והוגלו למחנות מעצר באפריקה, כפדויי שבי וכל חברי המחותרת קיבלו ממשרד הביטחון את אות לח"י. כמה מחברי לח"י אף הטביעו חותם של ממש על המציאות והתרבות הישראלית: **יצחק שמיר** - אחד משלושת חברי מרכז לח"י, כיהן כיו"ר הכנסת וכשר חוץ, ובהמשך גם היה ראש ממשלת ישראל; **גאולה כהן**, שדרנית המחותרת שממנה נפרדנו אך לאחרונה, שימשה כחברת כנסת וזכתה בתואר כלת פרס ישראל על תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה. כשנפטרה, ספדו לה מכל קצווי הקשת הפוליטית; **קריאל גרוש** הידוע בכינויו "דוש" התפרסם כקריקטוריסט פוליטי מצליח ויוצר הדמות המיתולוגית "שרוליק".

אות לח"י הוענק לחברי המחותרת בידי משרד הביטחון

המאבק המשותף - תנועת המרי העברי

ההתקדמות חלה כאשר הוחלט כי שיתוף הפעולה יהיה ברמה הצבאית בלבד ואילו הרמה המדינית תישאר מחוץ להסכם. מרגע שנמצא פתרון הייתה הדרך להסכם קצרה. ההסכם כלל את הסעיפים הבאים:

א. ארגון ה"הגנה" נכנס למערכה צבאית נגד השלטון הבריטי (קמה "תנועת המרי העברי").

ב. האצ"ל ולח"י לא יוציאו אל הפועל את תוכניות הלחימה שלהם אלא באישורה של מפקדת תנועת המרי.

ג. האצ"ל ולח"י יוציאו אל הפועל תוכניות לחימה שתטיל עליהם מפקדת תנועת המרי.

ד. הדיונים על המבצעים המוצעים לא יהיו פורמליים. נציגי שלושת הארגונים הלוחמים ייועדו לפגישות קבועות, או לפי הצורך, ובהן יתקיים דיון על התוכניות מבחינה מדינית ומעשית.

ה. לכשינתן האישור העקרוני למבצעים, יקיימו המומחים של שלושת הארגונים בירורים על פרטי הביצוע.

ו. הצורך באישורה של מפקדת תנועת המרי אינו חל על מבצעי רכש (החרמת נשק מידי הבריטים); את המבצעים אלה מורשים האצ"ל ולח"י להוציא אל הפועל על פי החלטתם הם.

ז. ההסכם בין שלושת הארגונים הלוחמים מבוסס על "מצוות עשה".

ח. אם באחד הימים תצטוו ה"הגנה" לנטוש את המערכה הצבאית נגד השלטון הבריטי, האצ"ל ולח"י יסיפו להילחם.

מי שהעניק את השם לתנועה החדשה היה יוסף אבידר. בפגישה של ראשי ה"הגנה" שבה השתתפו משה סנה, ישראל גלילי, יצחק שדה ויעקב דורי, ציין אבידר כי צריך לשוות לתנועה "אופי יישובי ותנועתי נרחב ביותר". באותה פגישה נקבע הרכב הנהגת התנועה: משה סנה וישראל גלילי (ה"הגנה"), מנחם בגין (האצ"ל) ונתן ילין-מור (לח"י). עוד הוחלט שאחת לשבועיים תיערך פגישה שבה ידונו בנושאים מדיניים ובנושאים צבאיים.

ברמת המבצעים נקבע כי קציני המבצעים יהיו יצחק שדה מה"הגנה" וירוחם ("איתן") לבני מהאצ"ל. לבני נעצר מאוחר יותר (ב-2 באפריל 1946) בידי הבריטים וסוכם כי מחליפו, עמיחי ("גיד") פאגלין יקיים מגע מתמיד עם יעקב ("אורי") בנאי מלח"י.

לתיאום פעולות המחתרות השונות הוקמה ועדה אזרחית (ללא ידיעת חברי האצ"ל ולח"י) בשם "ועדת איקס" שהורכבה מנציגי הזרמים הפוליטיים השונים: הרב יהודה לייב פישמן (המזרחי), פרץ ברנשטיין (הציונים הכלליים), לוי אשכול (מפא"י), יעקב ריפתין (השומר הצעיר), ישראל (אידילסון) בר יהודה (אחדות העבודה). דוד רמז השתתף כיועץ, וסנה כיהן כיו"ר הוועדה בתוקף תפקידו כראש המפקדה הארצית של ה"הגנה" (רמ"א). לפני ועדה זו היה הרמ"א מביא לאישור כל תוכנית פעולה מבלי לציין במדויק את פרטיה, אלא רק את אופייה הכללי.

הוחלט כי הקשר בין הארגונים ייעשה דרך תיבת דואר שהותקנה באחד הבתים ברחוב דיזנגוף. נציגי הארגונים קיבלו כינויים מחתרתיים: גלילי - "רמיה", בגין - "חזקאל" וילין-מור - "שמעון".

ב-5 ביולי 1945, חודשיים לאחר סיום מלחמת העולם השנייה באירופה, התקיימו בחירות כלליות בבריטניה. מפלגת ה"לייבור" בהנהגתו של קלמנט אטלי ניצחה את המפלגה השמרנית בראשותו של וינסטון צ'רצ'יל. לפני הבחירות הבטיח אטלי לתמוך בשאיפות הציוניות לעלייה חופשית ולהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. עם כינון הממשלה בראשות ה"לייבור" הפנתה המפלגה עורף לכל הבטחותיה. הממשל החדש המשיך לפעול על פי הספר הלבן שהתפרסם בחודש מאי 1939 ומנע כל אפשרות להמשיך התפתחות הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל. ארנסט בוין, שר החוץ החדש, הצהיר כי לבריטניה יש אינטרס לתמוך בערביי ארץ ישראל וכי אין קשר בין ניצולי השואה לבין ארץ ישראל. מדיניות זו היוותה סטירת לחי ממהדת ליישוב היהודי ולתנועה הציונית.

המוסדות הלאומיים, שדגלו בשיתוף פעולה עם הבריטים במיוחד בתקופת מלחמת העולם, ניצבו בפני שוקת שבורה. המדיניות הבריטית דחפה למעשה את ההנהגה הציונית מפעילות מדינית לפעילות צבאית, והיא זו שהובילה את דוד בן גוריון וראשי היישוב להחליט על שיתוף פעולה בין המחותרות ולהקים את תנועת המרי העברי.

הממשלה הבריטית החדשה החלה בהכנות ליישום החלטותיה בארץ ישראל, ולשם כך החלה בתגבור הכוחות בארץ. בשלב הראשון הגיעו לארץ חיילים מאפריקה, אחריהם הובאו יחידות צבא ועמם שלושת אלפים שוטרים. בסוף ספטמבר 1945 נחתה בארץ עוצבה מוססת שכללה יחידות חי"ר, תותחנים והנדסה וכן יחידות של חיל האוויר המלכותי. לכולם היה ברור כי יחידות אלה הגיעו כדי ליישם את מדיניותה של ממשלת אטלי בכוח. התסיסה והמתח ברחוב היהודי גאו. תושבי שכונת מונטיפיורי שליד תל אביב מנעו בכוח ניסיון של שוטרים לערוך חיפוש בשכונה, וחיילים שעלבו ביהודים הוכו. הדרך להתנגדות פעילה נסללה.

כבר בינואר 1945 התקיימו מגעים בין ה"הגנה" ללח"י על שיתוף פעולה. מטרת ה"הגנה" הייתה למנוע מלח"י ביצוע פעולות עצמאיות. ארגון ה"הגנה" קיווה שהצטרפות לח"י לארגון תביא עמה רוח מהפכנית. את המגעים ניהלו נתן פרידמן ילין-מור ויעקב לבשטיין (אליאב) מטעם לח"י, משה סנה ואליהו גולומב מטעם ה"הגנה". הפגישה האחרונה בסבב זה, שנועדה לתאריך 11 ביוני 1945, לא התקיימה שכן באותו לילה נפטר גולומב.

בכירי ה"הגנה" ידעו כי בלי האצ"ל אין ערך להסכם עם לח"י. מבחינתם המגעים עם לח"י נועדו ליצור לחץ על האצ"ל להצטרף ל"הגנה". בחודש ספטמבר שיגר סנה מברק לחברי הנהלת הסוכנות היהודית ובו דיווח על נכונות לח"י לאיחוד מלא עם ה"הגנה" על בסיס תוכנית פעולה של ה"הגנה". מה שנשאר עכשיו היה רק לשכנע את האצ"ל להצטרף להסכם.

אבל זה לא היה פשוט. עוד בטרם נקבע מועד למה שייקרא "פגישה התוועדות" הודיע מנחם בגין שהתנאי לקיום הפגישה הוא שחרורו של יעקב אליעזר פרשטי (תבין). תבין, שהיה מפקד ה"דלק", יחידת המודיעין של האצ"ל, נחטף בידי ה"הגנה" והוחזק במעצר במשך חצי שנה. לאחר שחרורו התקיימה הפגישה שלא הניבה תוצאות. יוסף אבידר, מראשי ה"הגנה", כתב: "בעוד שראשי לח"י ובראשם ילין-מור נטו לאיחוד מלא, האצ"ל סירב לקבל מרות מדינית".

פרטי המבצע ורשימה של 5,000 מבוקשים. ה"הגנה" פרסמה את פרטי התוכנית בתחנת השידור "קול ישראל", בתקווה שחשיפת התוכנית תמנע את ביצועה. בליל המבצע מסר קצין בריטי לאנשי הש"י מידע על קיומה של הפעולה. בזכות הידיעה המוקדמת קיבלו רבים מראשי ה"הגנה" התרעה בזמן, הסתתרו ולא נאסרו. כמו כן, חלק מהנשק הועבר למקומות מסתור אחרים.

מטרות המבצע היו לשבור את הפלמ"ח ככוח מלחמתי של ה"הגנה", להשאיר את ה"הגנה" ללא הנהגה באמצעות מאסר מפקדים ומנהיגי הסוכנות היהודית ולחשוף מסמכים שיספקו הוכחה על הפעילות הלא חוקית של הסוכנות היהודית. הבריטים פשטו על משרדי הסוכנות היהודית בירושלים והעמיסו שלוש משאיות במסמכים. המשאיות הגיעו למלון המלך דוד שם הוכנסו המסמכים למשרדי המודיעין הצבאי הבריטי ששכן באגף הדרומי של הבניין. צוותים החלו לנבור בחומר במטרה לאתר את המסמכים המפליילים. אז החלה להירקם תוכנית שלפיה יחדור כוח אצ"ל למלון ויפוצץ את האגף הדרומי. התוכנית נעשתה בהתאם לפקודתו של סנה שרצה בהשמדת המסמכים.

בעקבות "השבת השחורה" תכננה תנועת המרי העברי כמה פעולות גמול אך הן בוטלו, למעט הפריצה למלון המלך דוד. ד"ר חיים ויצמן, נשיא ההסתדרות הציונית, איים בהתפטרות אם תבוצע פעולת גמול. בן גוריון, ממקום מושבו בפריז, הודיע על עצירת הפעולות וסנה התפטר מתפקידו לאות מחאה. במכתב לבן גוריון הציג סנה את עמדתו:

"לא ראיתי ואינני רואה בהתקפה זו של ה-29 ביוני הנמשכת למעשה עד היום הזה, לא אסון ולא כישלון. אדרבה, ההתקפה הוכיחה כי השלטון רואה בכוחו הפעיל גורם רציני, ולכן הוא הגיע לכלל מסקנה שהוא מוכרח את הכוח הזה לשבור. ההיגיון המדיני חייב להפעיל שוב את כוחו מיד לאחר ה-29 ביוני, כדי להוכיח, כי כוחנו לא נשבר ואף רצוננו להשתמש בו לא נשבר".

אבל סנה היה בעמדת מיעוט. "השבת השחורה" הבהירה עד כמה הייתה ה"הגנה" פגיעה. בניגוד לאצ"ל וללח"י שהיו ארגוני מחתרת קטנים ובהם היה מידור וסודיות נוקשים, ה"הגנה" והפלמ"ח היו חשופים ופגיעים יותר. תנועת המרי העברי שינתה לכאורה גישה והחליטה לשים דגש על הפעלת לחץ בין לאומי בשילוב הגברת הפעילות לעלייה ולהתיישבות בארץ. גישה זו נקראה "המאבק הצמוד" (בניגוד ל"מאבק הישיר" שבו התקיפו את הבריטים ישירות). זו הייתה התחלת הסוף של תנועת המרי העברי, שכן היה ברור כי האצ"ל ולח"י לא יסכימו לנטוש את המאבק הישיר.

המסמר האחרון בארון המתים של תנועת המרי העברי ננעץ ב-22 ביולי כאשר לוחמי האצ"ל, מחופשים לסבלים ערבים ("הכוח השחור"), חדרו למלון המלך דוד והטמינו 350 קילוגרם חומר נפץ שהוותרו בתוך שבעה כדי חלב. כאמור, הפעולה בוצעה על פי דרישתו של סנה במטרה להשמיד את המסמכים שהוחרמו בבניין הסוכנות היהודית בירושלים. הבריטים לא שעו להודעת האצ"ל כי במקום הוטמנה פצצה ויש לפנות את המלון מיושביו ובפיוץ נהרגו 91 אנשים, יהודים, ערבים ובריטים. ה"הגנה" התנערה מהפעולה והטילה את האחריות על האצ"ל. תנועת המרי העברי הגיעה לסוף דרכה. אולם אחד הלקחים החשובים מהקמת תנועת המרי העברי, על אף קיומה הקצר שנמשך כעשרה חודשים, היה ביצירת "אחדות לוחמת" של היישוב העברי בארץ ישראל, שעד אז פעל בכוחות נפרדים ולעיתים מנוגדים לקראת המטרה המשותפת - השגת עצמאות מדינית לעם היהודי בארץ ישראל.

האצ"ל ולח"י, שלא עמדו תחת שום מרות פוליטית, אישרו מיד את ההסכם. ה"הגנה" נתקלה בקשיים בעיקר מצד מפלגת פועלי ארץ ישראל (מפא"י). בסופו של דבר התקבל האישור ותנועת המרי העברי יצאה לדרך.

ב-9 באוקטובר 1945 פרץ הגדוד הראשון של הפלמ"ח, בפיקודו של נחום שריג, לתוך מחנה המעצר בעתלית ושחרר 208 מעפילים שהיו כלואים בו. זו הפעולה הישירה הראשונה של הפלמ"ח נגד השלטונות הבריטים בארץ ישראל. יש הרואים בה, בטעות, כפעולה ראשונה של תנועת המרי העברי.

הפעולה הראשונה של תנועת המרי העברי הייתה ב-1 בנובמבר ונודעה בשם "ליל הגשרים", או "ליל הרכבות". הפלמ"ח חיבל ב-153 מקומות: צמתים, גשרונים ומעברי מים לאורך מסילות הרכבת. חוליית החבלה הימית של הפל"מ טיבעה שלוש סירות של משמר החופים בחיפה וביפו (זו הפעולה הראשונה של "החוליה", יחידה מבצעית של הפל"מ שממנה צמחה שייטת 13). האצ"ל ולח"י תקפו את צומת המסילות ואת תחנת הרכבת של לוד. בפעולה זו התברר כי האצ"ל ולח"י לא עודכנו על כך שהפלמ"ח תוקף במקביל להם. הדי הפיזיצים מפעולות הפלמ"ח הכניסו את הבריטים לכוננות והפעולה הסלימה לכדי קרב גלוי. אחד ממפקדי האצ"ל, יששכר גומן-דרכי ("הסמל משה") נהרג. לאחר פעולה זו הוחלט שכל הפעולות תתואמנה עם כלל הארגונים טרם ביצוען.

לאחר פעולה זו נמשכו ההתקפות. התקפה על מרכזי הבולשת הבריטית - יחידות האצ"ל ולח"י תקפו את מרכזי הבולשת הבריטית ביפו ובירושלים ופוצצו את המבנים. פיצוץ תחנות משטרת החופים - בנובמבר 1945 תקפו יחידות הפלמ"ח את תחנות משטרת החופים. הם הטביעו סירות של משמר החופים וחיבלו במתקני הרדאר של הבריטים בגבעת אולגה וליד הרצליה. בינואר 1946 תקפו שוב יחידות הפלמ"ח את משטרת החופים וחיבלו במתקני הרדאר בגבעת אולגה (ששוקמו מחדש) ובהר הכרמל. ליל המטוסים - בפברואר 1946 תקפו כוחות של האצ"ל ולח"י שלושה שדות תעופה והשמידו 29 מטוסים. ליל הגשרים - ביוני 1946 יצאו כוחות הפלמ"ח לפוצץ בו בזמן 11 גשרים שחיברו בין ארץ ישראל לשכנותיה. מטרת המבצע הייתה להוכיח לבריטים כי חסימת ארץ ישראל בפני המעפילים תביא לניתוקה מהארצות השכנות. התוצאה הייתה הכבדה על תנועות הצבא הבריטי.

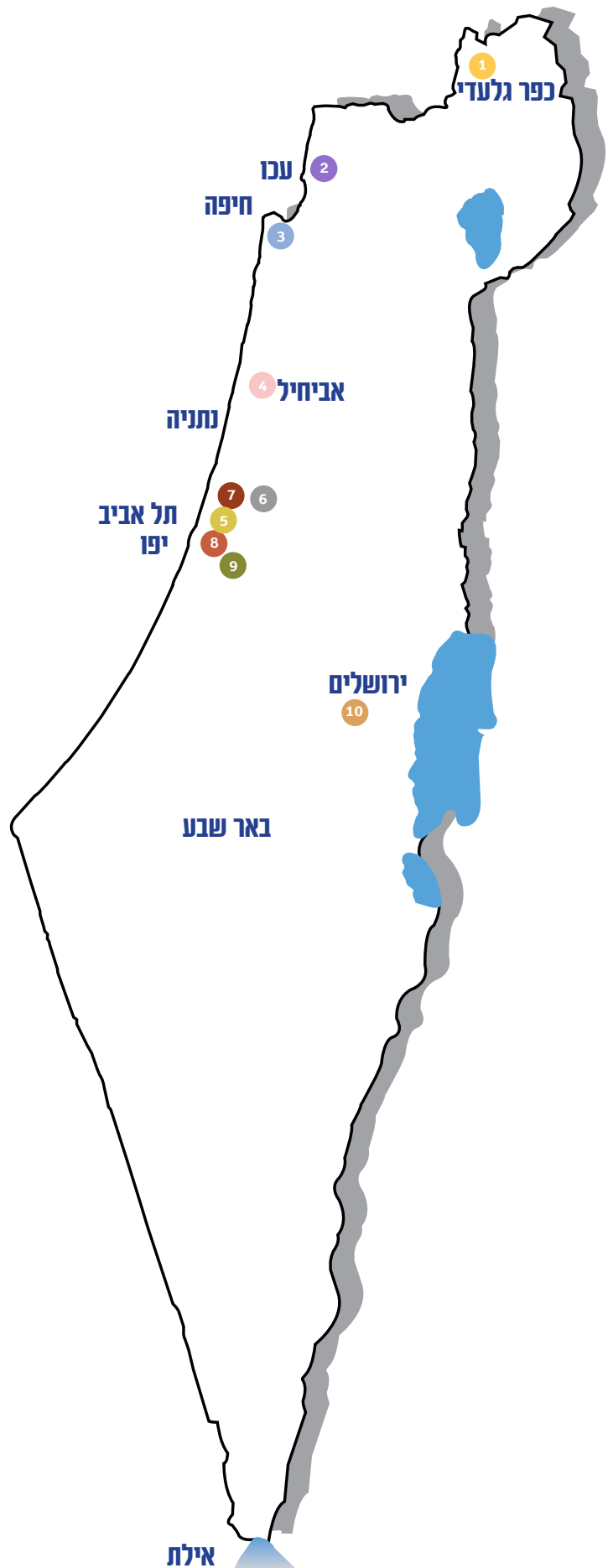
בתקופת תנועת המרי העברי ביצעו שלושת הארגונים, ה"הגנה" באמצעות הכוח המגויס שלה הפלמ"ח, האצ"ל ולח"י, פעולות מבצעיות רבות נגד יעדים בריטיים. בד בבד עם פעולות אלה בוצעו פשיטות על מחנות צבא בריטי במטרה להחרים נשק, בעיקר בידי האצ"ל. פעולות אלה פגעו באופן קשה באינטרסים הבריטיים בארץ ישראל ועל כן החליטו הבריטים לפעול בנחישות כדי לשים קץ למצב זה.

ב-6 בנובמבר 1944 התנקשו אנשי לח"י בחיי הלורד מוין, שר המדינה הבריטי לענייני המזרח התיכון שמושב בקהיר. כתגובה החלו הבריטים לתכנן מבצע שנועד לשבור את הפעילות של האצ"ל ולח"י וכינויו "מבצע ברודסטייד". הפסקת הפעילות בתקופת "הסזון" הקפייאה את המשך התכנון. כתוצאה מפעולותיה של תנועת המרי העברי חודש התכנון, אך הבריטים החליטו ללכת על מבצע מצומצם שייקרא "מבצע אגאתה" והיישוב היהודי יכנה אותו בשם "השבת השחורה".

פרטי התוכנית הגיעו לשירות הידיעות של ה"הגנה" (הש"י). צבי זהבי, מפקד הש"י בראשון לציון, קיבל מקצין חינוך של החטיבה הבריטית שחנתה בצריפין את התיק של הצבא הבריטי על ה"הגנה", שכלל את

מפת המוזיאונים

- 1 מוזיאון בית "השומר"
- 2 מוזיאון אסירי המחתרות עכו
- 3 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
- 4 מוזיאון בית הגדודים
- 5 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
- 6 מוזיאון הפלמ"ח
- 7 מוזיאון האצ"ל
- 8 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')
- 9 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר')
- 10 מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים
- 11 מוזיאונע

מוזיאון הפלמ"ח

- כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, ת"א.
- טלפון מחלקת הזמנות: 03-5459800
- Waze: בית הפלמח, חיים לבנון 10, תל - אביב - יפו.
- דוא"ל מחלקת הזמנות: palmach_reservation@mod.gov.il
- פתוח ראשון - שישי. שבת: סגור.
- **הביקור במוזיאון בתיאום בלבד.**

מוזיאון האצ"ל

- כתובת: המלך גורג' 38, תל - אביב.
- טלפון: 03-5253307 / 03-5284001
- Waze: מוזיאון האצ"ל, המלך גורג' 38, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Etzel_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון-חמישי: 8:00 - 16:00. שישי-שבת: סגור.

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')

- כתובת: נחום גולדמן 2, גן צארלס קלור, טיילת תל אביב - יפו.
- טלפון: 03-5172044 / 03-5177180
- Waze: חניון בית האצ"ל
- דוא"ל: etzel48_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי - שבת: סגור.

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר)

- כתובת: אברהם שטרן 8, שכונת פלורנטין, תל - אביב.
- טלפון: 03-6820288 / 03-6837582
- Waze: מוזיאון בית יאיר אברהם שטרן, אברהם שטרן 8, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Lehi_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00, שעות ערב וימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים

- כתובת: משעול הגבורה 1, מגרש הרוסים, ירושלים.
- טלפון: 02-6233166 / 02-6233167
- מספר הפקס 02-6250651
- Waze: עיריית ירושלים, חניון ספרא (חניון בתשלום)
- דוא"ל: Hamachtarot_Jerusalem@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 9:00 - 17:00, שעות ערב וימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית "השומר"

- כתובת: קיבוץ כפר- גלעדי. טלפון: 04-6941565.
- Waze: מוזיאון בית השומר, כפר גלעדי.
- דוא"ל: hashomer_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 50 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - עכו

- כתובת: רחוב ההגנה 10, עכו העתיקה.
- טלפון: 04-9911375
- Waze: מוזיאון אסירי המחתרות, עכו
- דוא"ל: Hdakko_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

- כתובת: רחוב אלנבי 204, חיפה.
- טלפון: 072-2798030
- Waze: ההגנה 65, חיפה.
- דוא"ל: haapala.mus@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 10:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית הגדודים

- כתובת: רחוב בן גוריון, מושב אביחיל.
- טלפון: 09-8822212, 09-8629240
- Waze: בית הגדודים, מושב אביחיל
- דוא"ל: Hagdudim_Museum@mod.gov.il
hagdudim.museum@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:30 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

- כתובת: שדרות רוטשילד 23, תל - אביב.
- טלפון: 03-5608624 / 03-5600809
- דוא"ל: Hagana_Museum@mod.gov.il
- Waze: רוטשילד 23 תל - אביב
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי- שבת: סגור.

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים